

Przyroda

Zeszyt ucznia

4

Kamila Koczorowska
Agnieszka Kołodziejska
Łukasz Sporny
Dominika Strutyńska

Łukasz Surma
Jakub Sypniewski
Piotr Wróblewski

Przyroda

Zeszyt ucznia dla klasy czwartej
szkoły podstawowej

4

Redaktor serii
Justyna Kubicka

Redaktor prowadzący
Daria Ślefarska-Wolak

Redakcja merytoryczna
Adam Chęć
Michał Kaczorowski
Daria Ślefarska-Wolak

Redakcja językowa i korekta
Patrycja Ledwójcik
Joanna Cybula

Koordinacja prac graficznych
Milena Kot

Opracowanie graficzne
Agnieszka Staniec
na podstawie projektu i koncepcji artystycznej
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczo

Opracowanie okładki
Agnieszka Staniec, Marcin Kot
na podstawie projektu okładki
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczo

Fotoedycja
Grzegorz Wrzecionowski

Redakcja techniczna
Tomasz Ptak

Skład i łamanie
Oficyna Wydawnicza Pegaz / Rafał Kulig

Zbadaj to!

Zastosowanie nowoczesnych
technologii

Gra, łamigłówka, zagadka, żart

Doświadczenie edukacyjne

Moduł klimatyczny

Uwaga – zachowanie szczególnej
ostrożności

W publikacji zostały uwzględnione zmiany dotyczące zasad pisowni i interpunkcji polskiej obowiązujące od 1 stycznia 2026 roku.

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Osoby, których nie udało nam się ustalić, prosimy o kontakt z wydawnictwem.

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Przestrzegaj praw, jakie im przysługują. Udostępniając książkę lub jej fragmenty, rób to wyłącznie w zakresie dozwolonego użytku, który określają przepisy prawa. Zawartość książki możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Wykorzystywanie treści niniejszego utworu lub jego części do celów eksploracji tekstów i danych (TDM), w szczególności na użytek uczenia maszynowego związanego z procesem szkolenia sztucznej inteligencji, bez wyraźnej zgody wydawcy jest zabronione.

© Grupa MAC S.A., Kielce 2026

ISBN 978-83-8227-968-9

Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosa 76
tel. 41 366 55 55
e-mail: kontakt@mac.pl; www.mac.pl

Spis treści

1. Za rogiem

1.1. Na dworze i na polu	4
1.2. Jaki to liść?	8
1.3. Co znajduje się w piaskownicy? – poznajemy skały	11
1.4. Co mamy pod nogami?	15
1.5. W jaki sposób zmysły pomagają nam poznawać przyrodę?	18
Zbadaj to! <i>Odkryj tajemnice skamieniałości</i>	22
Podsumowanie działu 1. <i>Za rogiem</i>	24

2. Jesień

2.1. Obserwujemy zmiany zachodzące w pogodzie	26
Zbadaj to! <i>Zbuduj wiatrowskaz</i>	30
2.2. Idziemy na grzyby	32
2.3. Jesienna herbatka na wzmocnienie odporności	35
2.4. Jak powstaje mgła?	39
2.5. Czym oddychamy?	42
2.6. Kiedy nie powinniśmy biegać na dworze?	46
2.7. Jak zwierzęta przygotowują się do zimy?	50
Podsumowanie działu 2. <i>Jesień</i>	53

3. Zima

3.1. Czy woda zawsze płynie?	56
3.2. Dlaczego można się ślizgać na lodowisku?	59
3.3. Jak powstaje śnieg?	63
Zbadaj to! <i>Obserwuj krystalizację soli</i>	68
3.4. Co się dzieje, gdy śnieg topnieje?	70
3.5. Czy po wodzie można... chodzić?	74
Podsumowanie działu 3. <i>Zima</i>	78

4. Wiosna

4.1. Jak zbudowane są rośliny?	80
Zbadaj to! <i>Obserwuj kiełkowanie nasion</i>	84
4.2. Dlaczego nie wszystkie kwiaty są kolorowe?	86
4.3. Rośliny zarodnikowe w najbliższej okolicy	89
4.4. Poznajemy zwierzęta żyjące w najbliższej okolicy	93
Podsumowanie działu 4. <i>Wiosna</i>	97

5. Lato

5.1. Dlaczego zakładamy okulary przeciwsłoneczne?	99
5.2. Bezpieczna droga na wakacje	103
Zbadaj to! <i>Stwórz kalejdoskop</i>	107
5.3. Jak zadbać o bezpieczeństwo w czasie wakacji?	108
Podsumowanie działu 5. <i>Lato</i>	112

Najważniejsze notatki z tematu

Najważniejsze notatki z tematu

Rysunek nr 1 – Przyroda: Narysuj krajobraz, na którym znajdziesz się tylko to, co stworzyła natura.

Rysunek nr 2 – Świat z twoim śladem: Narysuj podobny widok, ale tym razem dodaj do niego rzeczy stworzone przez człowieka.

Podpowiedź: Jeśli nie masz pewności, co zaliczamy do składników przyrody, spójrz na ilustrację 1.1 (podręcznik, s. 7).

Rysunek nr 1 – Przyroda

Rysunek nr 2 – Świat z twoim śladem

Spójrz na swoje rysunki i zapisz po dwa przykłady:

- a) składników przyrody ożywionej – .....;
- b) składników przyrody nieożywionej – .....;
- c) elementów antropogenicznych – .....

2

Stwórz plan swojego pokoju (widok z góry). Możesz skorzystać z instrukcji

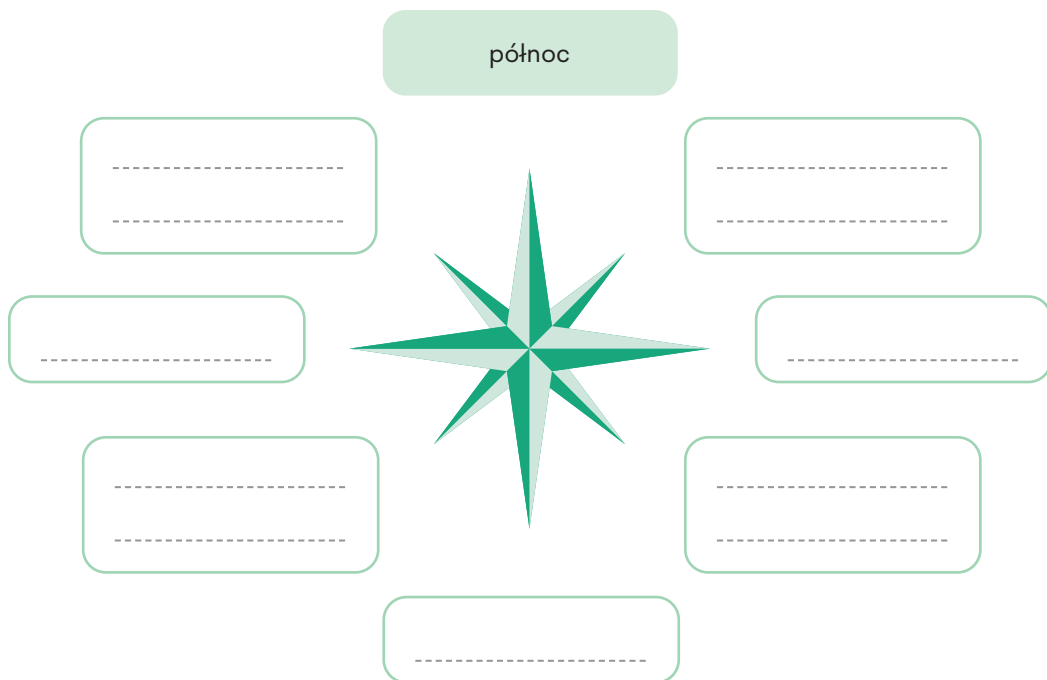

Przekonaj się nr 1 (podręcznik, s. 8). Pamiętaj, że na rysunku muszą się znaleźć:

- drzwi i okna,
- łóżko,
- biurko do nauki,
- miejsce, w którym się bawisz.

- 3 Podpisz na schemacie róży wiatrów kierunki, które ona wyznacza. Skorzystaj z określeń podanych w ramce.

północ   południe   zachód   południowy wschód   wschód
 północny wschód   południowy zachód   północny zachód

- 4 Pomóż kapitanowi statku odczytać hasło. Na róży wiatrów do każdego kierunku przypisano literę. Podążaj za wskazówkami, a potem zapisz litery w wyznaczonych miejscach. Gdy odgadniesz hasło, zastanów się, czy ten przedmiot przyda się kapitanowi podczas morskiej podróży.

N	NE	E	SE	S	SW	W	NW
A	K	O	L	M	U	S	P

- Kierunek między północą a wschodem.
- Kierunek przeciwny do zachodu.
- Kierunek wskazujący południe.
- Kierunek między zachodem a północą.
- Między NW a NE.
- Kierunek kojarzący się z zachodem słońca.

Hasło: _____
 1   2   3   4   5   6

5 Rozwiąż zagadki dotyczące kierunków świata. Wyobraź sobie, że stoisz przodem do północy (N). Odpowiedz na podane pytania.

- a) Jaki kierunek masz za plecami? .....
- b) Jaki kierunek masz po swojej prawej ręce? .....
- c) Jeśli musisz iść na zachód, to w którą stronę się obrócisz – w lewo czy w prawo? .....

6 Stwórz rysunek wybranego składnika przyrody ożywionej, który możesz zobaczyć przez lupę. Narysuj tylko to, co przez nią widzisz – skup się na detalach niewidocznych gołym okiem, takich jak drobne włoski, charakterystyczne wzory lub faktura powierzchni.

1.2. Jaki to liść?

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Uzupełnij notatkę wyrazami z ramki. Zapisz je w odpowiedniej formie gramatycznej.

zdrewniała   zielona   korona   krzew   twarda   miękka

Drzewo to roślina, która ma ..... i .....
 łodygę zwaną pniem oraz część złożoną z gałęzi, czyli .....

Roślinę przeważnie niższą od drzewa, która ma kilka zdrewniałych łodyg wyrastających prosto z ziemi, nazywamy .....

Roślina zielna ma ..... i ..... łodygę.

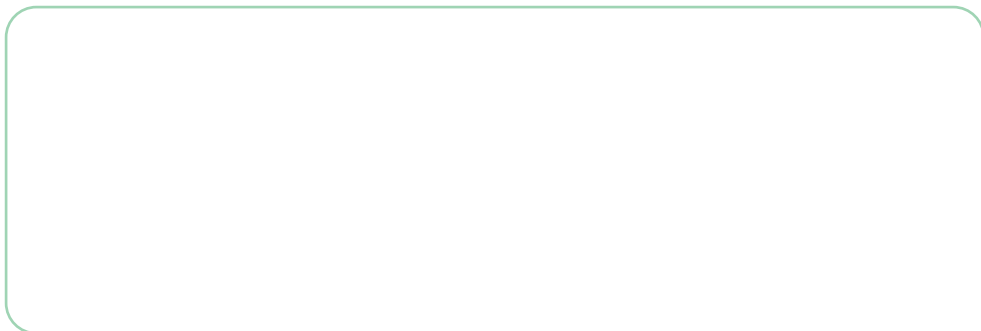
- 2** Przeanalizuj zdjęcia banana zwyczajnego (il. 1.6, podręcznik, s. 13).
Napisz krótkie wyjaśnienie (2–3 zdania), w którym wytłumaczysz koleżce lub kolegance z klasy, dlaczego banan zwyczajny **nie jest drzewem**.

[illegible]

3 Wyobraź sobie roślinę z magicznego ogrodu i narysuj jej liść. Choć będzie on wymyślony, musi zawierać prawdziwe elementy budowy – pomoże ci w tym ilustracja 1.7 (podręcznik, s. 14). Po wykonaniu rysunku uzupełnij opis.

- a) Typ liścia: .....
- b) Kształt blaszki liściowej: .....
- c) Brzeg blaszki liściowej: .....
- d) Wymyślona nazwa rośliny, z której pochodzi liść: .....

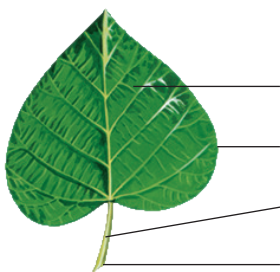
4 Podpisz na zdjęciu zaznaczone elementy budowy liścia. Skorzystaj z określeń podanych w ramce.

blaszka liściowa

ogonek liściowy

brzeg liścia

nasada liścia

5 Określ kształty przedstawionych liści na podstawie ilustracji 1.7 (podręcznik, s. 14). Zapisz informacje w wyznaczonych miejscach.

.....

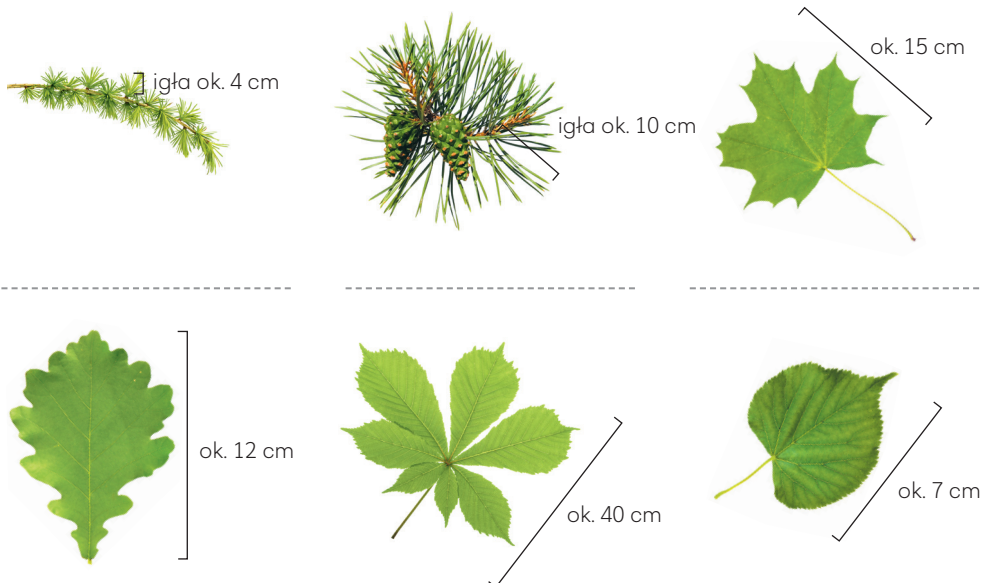
.....

.....

6

Rozpoznaj i zapisz nazwy drzew, których liście i gałązki przedstawiono poniżej. Skorzystaj z klucza do rozpoznawania drzew i krzewów (podręcznik, s. 16 i 17). Wykonaj polecenie zamieszczone pod ilustracjami.

Po zapisaniu nazw podkreśl kolorem zielonym nazwy drzew iglastych, a kolorem brązowym – nazwy drzew, które mają liście pojedyncze.

7

Przeprowadź obserwację przyrodniczą na podstawie instrukcji *Przekonaj się nr 4* (podręcznik, s. 18). Zapisz jej wyniki w tabeli. Następnie wykonaj polecenie.

Cecha	Liść nr 1	Liść nr 2
kolor włosków		
rozmieszczenie włosków		
inne zauważone cechy (np. kształt, wielkość, brzeg)		

Na podstawie obserwacji określ, z której lipy pochodzi każdy liść.

Liść nr 1 pochodzi z lipy .....

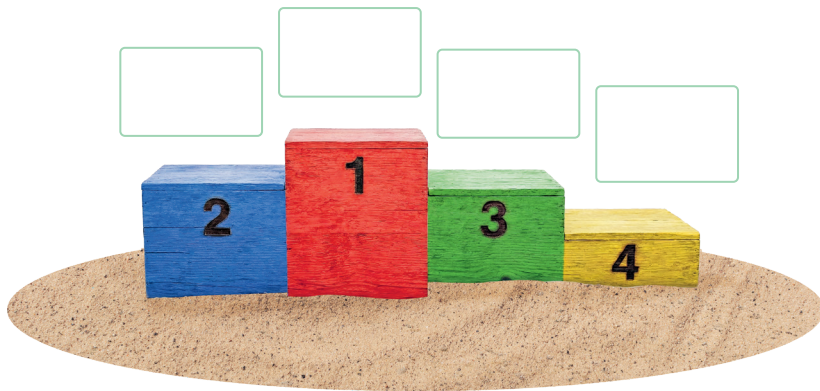
Liść nr 2 pochodzi z lipy .....

1.3. Co znajduje się w piaskownicy? – poznajemy skały

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Zbadaj materiał z piaskownicy. Skorzystaj z instrukcji *Przekonaj się nr 6* (podręcznik, s. 20). Po przeprowadzeniu obserwacji uzupełnij podium – odpowiedz na pytanie znajdujące się na końcu instrukcji zamieszczonej w podręczniku.

- 2** Uzupełnij notatkę. Podkreśl właściwe określenia.

Badany materiał z piaskownicy *jest / nie jest* mieszaniną.

Gdybyśmy wyciągnęli z niego cały piasek (gruby, średni oraz drobny), to pozostałe w nim elementy *będą nadal / nie będą* mieszaniną. Aby mówić o mieszaninie, musimy połączyć ze sobą przynajmniej *dwa / trzy / cztery* różne składniki.

3

Zaznacz znakiem ✕ skały, które rozpoznasz w twojej okolicy. Skorzystaj z opisów w podręczniku na s. 22 i 23. Jeśli znajdziesz inne skały, których zdjęcia nie zostały zamieszczone w miniatlasie – narysuj je. Spróbuj dowiedzieć się, jak się nazywają. Zapisz nazwy tych skał.

Rysunki skał	Nazwy skał

4

Oznacz pętlami zdjęcia tych skał z ćwiczenia 3, które są skałami luźnymi. Następnie zapisz ich nazwy.

Skały **luźne** to: .....

5 Jakie właściwości musi mieć skała, którą wybierzemy do stworzenia rzeźby przy szkole?

---

6 Przeprowadź badania zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 8* (podręcznik, s. 24 i 25). Uzupełnij nazwy skał, tabele i grafy (wpisz odpowiednie numery skał) zgodnie z wynikami swoich pomiarów i swoimi obserwacjami.

Moje próbki skał: 1. _____ 2. _____
3. _____ 4. _____ 5. _____

I. Badamy **twardość** skał (podręcznik, s. 24).

Co zostało użyte do zarysowania skał?	Numer skały				
	1	2	3	4	5
paznokieć	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu
	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad
	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad
wykałaczka	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu
	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad
	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad
gwóźdź	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu	☐ brak śladu
	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad	☐ delikatny ślad
	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad	☐ wyraźny ślad

II. Badamy **odporność** skał na działanie **deszczu (wody opadowej)** (podręcznik, s. 25).

Moment badania	Numer skały				
	1	2	3	4	5
po 5 psiknięciach*					
po 10 psiknięciach*					
po 15 psiknięciach					

* Psikamy kolejne 5 razy.

III. Badamy **odporność** skał na działanie **wody płynącej** (podręcznik, s. 25).

Nr skały	Masa skały [gramy]				Różnica między masą suchej skały a masą skały po wszystkich wstrząśnięciach
	suchej, przed wstrząśnieniem	po pierwszym wstrząśnieniu przez 30 sekund	po drugim wstrząśnieniu przez 30 sekund	po trzecim wstrząśnieniu przez 30 sekund	
1					
2					
3					
4					
5					

7 Wróć do pytania z ćwiczenia 5 i sprawdź swoją odpowiedź.

Skały do skonstruowania rzeźby: .....

Uzasadnienie:

.....

.....

.....

1.4. Co mamy pod nogami?

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Uzupełnij notatkę. Skreśl określenia, które nie pasują do podanych zdań na temat gleby.

Gleba to *wewnętrzna / zewnętrzna* warstwa powierzchni naszej planety. Ma zaledwie około 2 kilometry / 2 metry / 2 centymetry głębokości. Znajdziemy w niej elementy materii *nieożywionej / ożywionej* (skały, wodę) oraz materię *nieożywioną / ożywioną* (korzenie, bakterie, drobne organizmy).

- 2** Przeprowadź obserwację przyrodniczą na podstawie instrukcji

Przekonaj się nr 9 (podręcznik, s. 28). Narysuj lub opisz, jakie organizmy występują w glebie.

notatka linearna

notatka graficzna

3

Przeprowadź obserwację przyrodniczą na podstawie instrukcji *Przekonaj się nr 10* (podręcznik, s. 29). Pomocne informacje znajdziesz też na s. 30. Następnie wykonaj polecenia.

- W pojemniku obok narysuj wydobyte warstwy gleby. Pamiętaj o ich barwie, wyglądzie. Dorysuj też znalezione w niej elementy, np. kamienie.
- Podpisz na rysunku poszczególne warstwy gleby. Zaznacz, gdzie znajduje się próchnica.
- Porównaj pobraną próbkę ze zdjęciami w podręczniku (s. 30). Sprawdź, do jakiego rodzaju gleby jest najbardziej podobna, i zapisz jej nazwę poniżej.

Wydobyta próbka gleby jest podobna do

4

Porównaj zamieszczone ilustracje ze zdjęciami przykładowych gleb występujących w Polsce (podręcznik, s. 30). Następnie ponumeruj gleby od tej, która jest najlepsza pod uprawy (zapisz cyfrę 1), do tej o najmniejszej żyzności (zapisz cyfrę 4).

gleba płowa

numer .....

czarnoziem

numer .....

gleba brunatna

numer .....

gleba bielicza

numer .....

5

Przeprowadź obserwację przyrodniczą na podstawie instrukcji *Przekonaj się nr 11* (podręcznik, s. 31). Następnie otocz pętlą opisy, które najbardziej pasują do twojej obserwacji. Uzupełnij notatkę określeniami z tabeli (pamiętaj, by wyrazy zapisać w odpowiedniej formie). Zapisz dodatkowe obserwacje.

Jaki materiał dominuje?	Cechy próbki gleby w stanie wilgotnym		
	po zwilżeniu wodą	podczas wyrabiania kuleczki	podczas formowania wałeczka
ił	plastyczna i przylepna, bardzo brudzi palce, powoli chłonie wodę, jest śliska w dotyku	można ulepić błyszczącą kulkę, która po spłaszczeniu nie pęka na brzegach	wałeczek długi i cienki, który nie pęka podczas zginania w pierścień
pył	nieplastyczna, rozplywa się w wodzie podczas rozcierania, a palce pokrywają się jasną mączką	można ulepić gładką kulkę, która po spłaszczeniu głęboko pęka na brzegach	trudno utworzyć wałeczek, udaje się ulepić jedynie taki, który kruszy się i rozgniatą
piasek	nieplastyczna, woda łatwo przesiąka, tworzy z wodą płynną masę	nie można ulepić kulki, kruszy się i rozpada podczas ugniatania	nie można uformować wałeczka
żwir	nieplastyczna	nie można ulepić kulki	nie można uformować wałeczka
gлина	mocno chłonie wodę, staje się plastyczna i zwięzła, przylepna, bardzo brudzi palce	można ulepić gładką kulkę, która po spłaszczeniu słabo pęka na brzegach	wałeczek średniej grubości, który pęka podczas zginania w pierścień

W mojej próbce gleby znajdowało się najwięcej materiału o nazwie

....., ponieważ po zwilżeniu wodą .....

a podczas wyrabiania kuleczki .....

Moja próbka podczas formowania wałeczka .....

Dodatkowe obserwacje:

1. ....
2. ....
3. ....

1.5. W jaki sposób zmysły pomagają nam poznawać przyrodę?

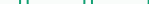
Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

1 Rozwiąż logogryf i zapisz hasło z wyróżnionych krutek. Podaj przykłady informacji, jakie odbieramy z otoczenia za pomocą tych narzędzi.

-

-

-

-

1. Elementy w ciele, które odbierają bodźce.
2. Różne sygnały z otoczenia, które są odbierane przez nasze narządy zmysłów.
3. Narząd, który analizuje i zapamiętuje informacje.
4. Wzrok, słuch, węch, smak i dotyk to nasze...

Hasło i przykłady: .....

2 Wykonaj polecenia z instrukcji *Przekonaj się nr 12* (podręcznik, s. 32).

Zapisz w tabeli po jednym przykładzie cechy, którą możesz zaobserwować za pomocą zmysłów przedstawionych w formie symboli.

Zmysł	Cecha

- 3 Przyjrzyj się uważnie zdjęciom. Pod każdym z nich zapisz, z których zmysłów korzysta dziecko przedstawione na fotografii.

Użyte zmysły: .....

Użyte zmysły: .....

Użyte zmysły: .....

Użyte zmysły: .....

- 4 Przeprowadź badanie opisane w instrukcji *Przekonaj się nr 14* (podręcznik, s. 35). Zaznacz znakiem ✕ odpowiedzi na pytania.

1. Jakie były twoje odczucia po zanurzeniu lewej dłoni w letniej wodzie?
☐ A. Woda była zimna.
☐ B. Woda była ciepła.
☐ C. Odczucie temperatury było inne niż po zanurzeniu prawej dłoni.
2. Jakie były twoje odczucia po zanurzeniu prawej dłoni w letniej wodzie?
☐ A. Woda była zimna.
☐ B. Woda była ciepła.
☐ C. Odczucie temperatury było inne niż po zanurzeniu lewej dłoni.
3. Dlaczego w każdej dłoni odczuwasz temperaturę inaczej?
☐ A. Ponieważ każda dłoń była w wodzie o innej temperaturze.
☐ B. Ponieważ letnia woda ma różną temperaturę dla lewej dłoni i prawej dłoni.
☐ C. Ponieważ jedna dłoń zawsze jest bardziej wrażliwa na odczuwanie ciepła niż druga.

- 5 Zapisz po jednej zasadzie dotyczącej dbania o każdy z podanych zmysłów.

Wzrok	Słuch .....
Smak	Dotyk .....
Węch	

- 6 Przeczytaj tekst na temat zmysłów zwierząt. Następnie wykonaj polecenia.

Zwierzęta mają zmysły podobne do naszych, ale wiele z nich działa znacznie lepiej niż u człowieka. Nietoperze potrafią „widzieć” dźwiękiem. Wysyłają niesłyszalne dla nas dźwięki, które odbijają się od przeszkód i wracają do uszu tych zwierząt. Dzięki temu nietoperze orientują się w ciemności. Psy mają niezwykle czuły węch. Potrafią wyczuć zapach, którego człowiek nie odczuwa. Węże z kolei odbierają ciepło ofiary specjalnymi receptorami, które umieszczone są na ich głowach. Dzięki temu mogą „widzieć” temperaturę. Motyle odczuwają smak za pomocą... „stóp”, ponieważ na ich odnóżach znajdują się receptory smaku. Zmysły dla zwierząt są więc nie tylko narzędziem do poznawania świata, pomagają im też przetrwać. Dzięki zmysłom zwierzęta mogą znaleźć pożywienie, unikać wrogów i orientować się w terenie.

1. Wybierz jedno zwierzę z tekstu. Wyjaśnij, na czym polega niezwykłość zmysłu tego zwierzęcia.

.....

.....

2. Jak działa ten wybrany zmysł?

.....

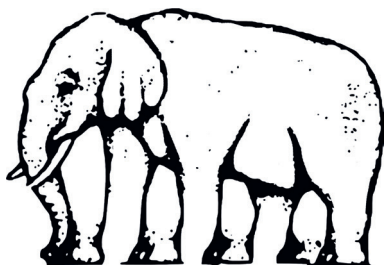
.....

3. W jaki sposób ten zmysł pomaga zwierzęciu przetrwać?

.....

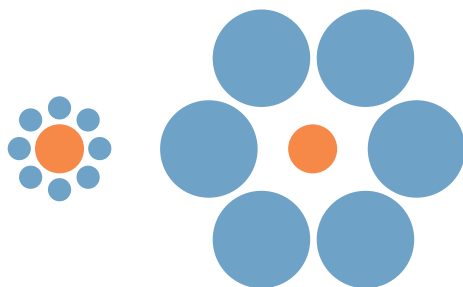
.....

- 7** Przyjrzyj się uważnie wszystkim ilustracjom przedstawiającym różne złudzenia optyczne. Wykonaj polecenia i odpowiedz na pytania.

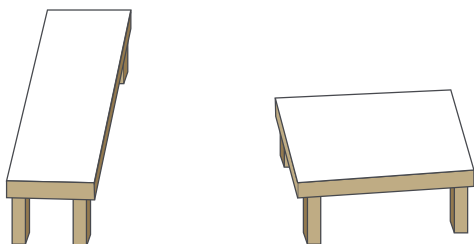
Policz nogi słonia.
Ile ich jest?

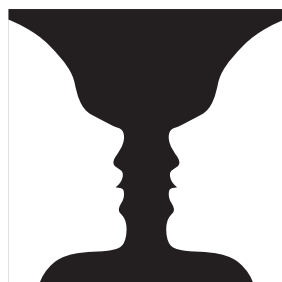
Czy pomarańczowe koła mają tę samą wielkość?

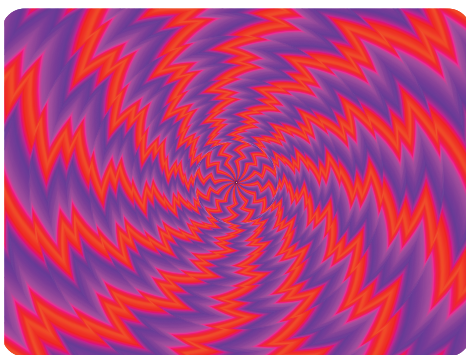
Przyjrzyj się obu stołom.
Który z nich jest większy?

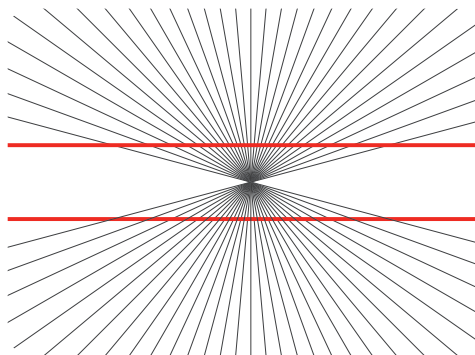
Popatrz na obrazek.
Co na nim widzisz?

Popatrz na obrazek. Czy on się porusza, czy to tylko złudzenie?

Przyjrzyj się ilustracji.
Czy wszystkie linie są proste?

Zbadaj to! Odkryj tajemnice skamieniałości

Podczas obserwacji niektórych kawałków skał można zobaczyć w nich niezwykle ślady. Na pierwszy rzut oka wyglądają one jak zwykłe kamienie. Jednak gdy przyjrzymy się im dokładniej, zobaczymy odciski w nich kształty liści dawnych roślin, a nawet fragmenty muszli i kości zwierząt.

Nauka, która zajmuje się badaniem dawnych śladów życia na Ziemi, to **paleontologia**. Paleontolodzy odkrywają pozostałości sprzed milionów lat, aby dowiedzieć się, jak wyglądało życie w przeszłości. Zachowane w skałach szczątki lub ślady dawnych organizmów to **skamieniałości**.

Skamieniałość powstaje wtedy, gdy szczątki roślin lub zwierząt zostają przykryte warstwami piasku lub mułu, a z czasem zamieniają się w część skały. Dzięki temu procesowi możemy dziś oglądać ślady istot, które żyły na Ziemi na długo przed pojawieniem się człowieka.

- 1** Przeczytaj opis wykonania odcisku rośliny lub muszelki w masie solnej. Następnie przygotuj własny odcisk.

Odcisk rośliny lub muszelki w masie solnej

Potrzebne materiały: 1 szklanka mąki (najlepiej tortowej), 1 szklanka drobnej soli kuchennej, około pół szklanki letniej wody, miska i łyżka do mieszania, obiekt do wykonania odcisku (np. duży liść, kłosa żyta, mała makówka, gałązka tui lub sosny, muszelka znad morza lub muszla ślimaka), opcjonalnie: 1 łyżka kleju w płynie (szkolnego lub do tapet), farby lub lakier do paznokci (do zabezpieczenia odcisku).

Opis czynności:

szklanka
mąki

szklanka
soli

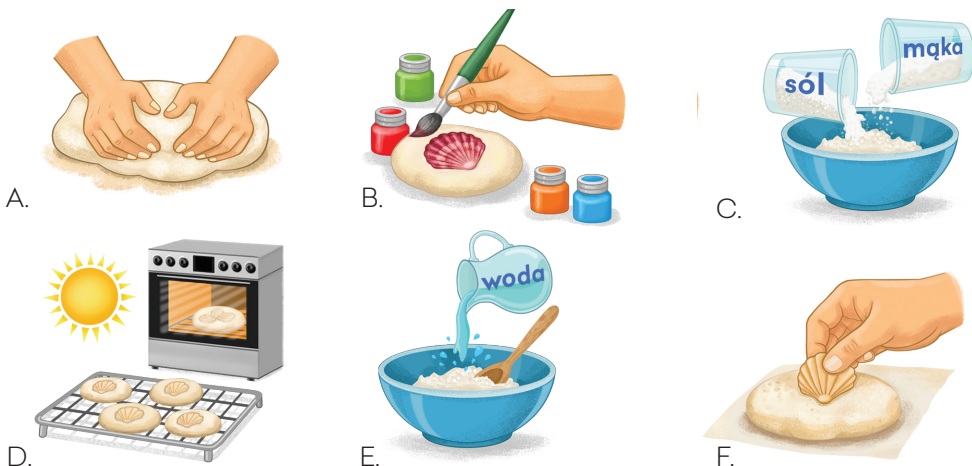
około pół
szklanki wody

1. Wsyp do miski mąkę i sól kuchenną.
2. Powoli dolewaj wodę, mieszając składniki łyżką. Nie wlewaj od razu całej wody – masa nie powinna być zbyt wilgotna.
3. Gdy składniki się połączą, wyrabiaj masę rękami (przez około 5 minut), aż stanie się jednolita i gładka.
4. Uformuj z masy solnej kulkę i spłaszcz ją.
5. Delikatnie wciśnij wybrany przedmiot w masę, aby zostawić w niej jego wyraźny odcisk.
6. Ostrożnie wyjmij użyty przedmiot.
7. Pozostaw masę do wyschnięcia na świeżym powietrzu. Jeśli chcesz przyspieszyć proces suszenia, skorzystaj z suszarki do grzybów lub piekarnika ustawionego na temperaturę ok. 50–70 °C. Koniecznie poproś o pomoc osobę dorosłą!
8. Po wyschnięciu całość możesz pomalować farbami lub lakierem do paznokci, co zwiększy wytrzymałość i uatrakcyjni wygląd odcisku.

Uwagi do wykonania:

Jeśli ciasto jest za rzadkie, dosyp mąki i soli kuchennej (pamiętaj, aby dodać oba składniki w tych samych ilościach). Z kolei gdyby masa nie chciała się lepić, dodaj łyżkę kleju w płynie lub stopniowo dolewaj wody.

- 2** Ilustracje (A–F) przedstawiają kolejne etapy tworzenia masy solnej oraz wykonywania w niej odcisków. Uporządkuj je we właściwej kolejności i zapisz w wyznaczonym miejscu.

- 3** Odpowiedz na podane pytania i wykonaj polecenia dotyczące opisu wykonania odcisku.

1. Co trzeba zrobić, aby odcisk był wyraźny i dokładny? Wymień przynajmniej dwa warunki.

---

2. Jak zmieniła się masa solna po wyschnięciu? Opisz jej wygląd i twardość.

---

3. Wyobraź sobie, że twój odcisk trafia na wystawę. Napisz krótką notatkę muzealną, która zawiśnie obok niego w gablocie.

Podsumowanie działu 1. Za rogiem

Ten arkusz samooceny wypełniasz samodzielnie. Przy każdym punkcie sprawdzasz, co już potrafisz. Każde kryterium sukcesu dotyczy celu, który powinieneś / powinnaś osiągnąć po każdej lekcji. Za każdym razem wybierasz jedną z dwóch odpowiedzi: „tak” albo „jeszcze nie”.

Zanim zaznaczysz odpowiedź, **zatrzymaj się na chwilę i pomyśl**. Spróbuj w głowie wykonać to zadanie albo wyobrazić sobie, że tłumaczysz je kolegom i koleżankom, którzy nie byli na lekcji. Na razie **nie zaglądaj do zeszytu ani do podręcznika** – liczy się to, co już pamiętasz i potrafisz.

To nie jest sprawdzian. Dzięki temu ocenisz, co już umiesz, a nad czym musisz jeszcze popracować.

Jak to zrobić krok po kroku?

1. Przeczytaj kryterium sukcesu.

Przykład: *Wyznaczam kierunki świata (główne i pośrednie) w terenie i na planie.*

2. Zastanów się i wpisz znak ✗ w odpowiedniej kolumnie:

a) Jeżeli potrafisz to zrobić – zaznacz „tak”.

b) Jeśli nie wiesz, co to znaczy, albo jeszcze tego nie umiesz – zaznacz „jeszcze nie”. To nic złego! To znak, że musisz jeszcze poćwiczyć albo jeszcze raz przeczytać temat w podręczniku.

Podpowiedź: Jeśli umiesz tylko **część** tematu (np. znasz kierunki główne, ale nie znasz kierunków pośrednich), zaznacz „jeszcze nie”. Następnie **podkreśl** tę część zdania w tabeli, która jest dla ciebie zbyt trudna.

Temat	Kryterium sukcesu		Samoocena	
			tak	jeszcze nie
1.1.	1.	Podaję po trzy przykłady składników przyrody żywej i przyrody nieożywionej oraz elementów wprowadzonych przez człowieka w terenie lub na ilustracji.	☐	☐
	2.	Opracowuję plan najbliższej okolicy szkoły wraz z legendą.	☐	☐
	3.	Wyznaczam kierunki świata (główne i pośrednie) w terenie i na planie.	☐	☐
	4.	Zaznaczam na planie swoje położenie i charakterystyczne punkty.	☐	☐
1.2.	1.	Rozróżniam elementy budowy liścia: blaszkę, ogonek, nasadę, brzeg.	☐	☐
	2.	Rozpoznaję ogonek liścia i na tej podstawie przyporządkowuję liść do liści złożonych lub do liści pojedynczych.	☐	☐

Temat	Kryterium sukcesu		Samooceana	
			tak	jeszcze nie
1.2.	3.	Prowadzę obserwacje kształtów liści oraz rodzajów brzegów liści i przyporządkowuję je według podobieństwa.	☐	☐
	4.	Obserwuję charakterystyczne elementy budowy liści, korzystając z lupy.	☐	☐
	5.	Wskazuję w terenie lub na ilustracjach rośliny zielne, drzewa liściaste i drzewa iglaste oraz krzewy.	☐	☐
	6.	Rozpoznaję pospolite gatunki drzew i krzewów, korzystając z klucza do rozpoznawania liści.	☐	☐
1.3.	1.	Za pomocą sita rozdzielam składniki materiału pobranego z piaskownicy.	☐	☐
	2.	Rozpoznaję skały pochodzące z piaskownicy na podstawie wielkości ziaren (żwir, piasek gruby i średni, piasek drobny, pył).	☐	☐
	3.	Określam, czy piasek jest mieszaniną, odwołując się do definicji.	☐	☐
	4.	Dzielę skały na luźne i zwięzłe.	☐	☐
	5.	Rozpoznaję skały, korzystając ze zdjęć i opisów zamieszczonych w miniatlasie skał, np. w podręczniku.	☐	☐
	6.	Badam właściwości próbek skał: twardość, odporność na działanie deszczu (wody opadowej) oraz odporność skał na działanie wody płynącej.	☐	☐
	7.	Wybieram skałę do budowy rzeźby ogrodowej, odwołując się do właściwości skał.	☐	☐
1.4.	1.	Pobieram samodzielnie lub w grupie próbkę gleby za pomocą rurki PCV.	☐	☐
	2.	Obserwuję organizmy żywe zamieszkujące glebę.	☐	☐
	3.	Prowadzę badanie próbki gleby w stanie wilgotnym i na tej podstawie określam, z czego jest zbudowana.	☐	☐
	4.	Na podstawie grubości warstw próchnicy odróżniam gleby żyzne od gleb mało żyznych.	☐	☐
1.5.	1.	Wymieniam pięć zmysłów i rozpoznaję narządy zmysłów na ilustracji lub w swoim ciele.	☐	☐
	2.	Podaję dwa przykłady sytuacji, w których zmysły ostrzegają przed niebezpieczeństwem.	☐	☐
	3.	Proponuję pięć zasad dbania o narządy zmysłów.	☐	☐
	4.	Prowadzę obserwację przyrodniczą jabłka, używając pięciu zmysłów.	☐	☐

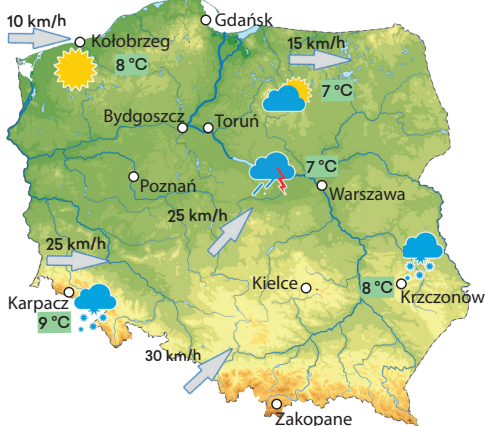
2.1. Obserwujemy zmiany zachodzące w pogodzie

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

1 Mapy przedstawiają prognozę pogody na jesienny weekend. Przeczytaj, jakie plany mają nauczyciele – pani Dominika, pani Kamila i pan Łukasz. Zdecyduj, kiedy powinni je zrealizować – zaznacz znakiem ✕ odpowiedni dzień. Uzasadnij ustnie swój wybór.

SOBOTA

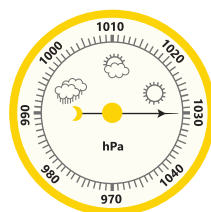
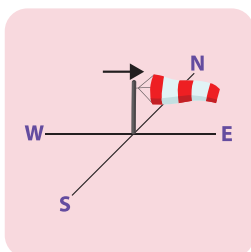
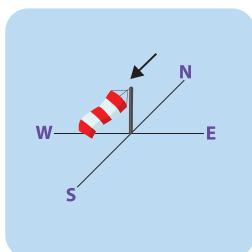
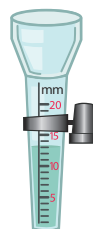
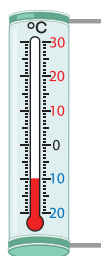
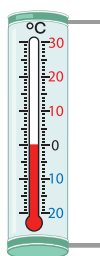
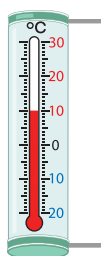

NIEDZIELA

Plany na weekend	Dzień
Pani Dominika pracuje w Toruniu. Planuje pojechać do Kołobrzegu. Marzy, by pospacerować brzegiem morza.	☐ sobota ☐ niedziela
Pani Kamila z Bydgoszczy postanowiła zdobyć szczyt górski – Śnieżkę. Chce rano wyruszyć z Karpacza na szczyt.	☐ sobota ☐ niedziela
Pan Łukasz uczy w Krzczonowie. Nie zmienił jeszcze opon w samochodzie na zimowe. Jedzie do stolicy na targi książki.	☐ sobota ☐ niedziela

- 2 Odczytaj na ilustracjach wskazania przyrządów pomiarowych wybranych składników pogody. Wpisz odczytane wartości w wyznaczonych miejscach. Pamiętaj o właściwych jednostkach.

- 3 Sprawdź prognozę pogody dla swojego miejsca zamieszkania. Możesz skorzystać ze strony <https://meteo.imgw.pl> lub podobnej. Zapisz w tabeli prognozę na trzy kolejne dni. Następnie, każdego dnia, porównaj prognozę z rzeczywistą pogodą. Oceń, czy prognoza się sprawdziła.

Składniki pogody	Data					
	P*	R**	P*	R**	P*	R**
temperatura powietrza						
opady atmosferyczne						
zachmurzenie						
kierunek i prędkość wiatru						
ciśnienie atmosferyczne						

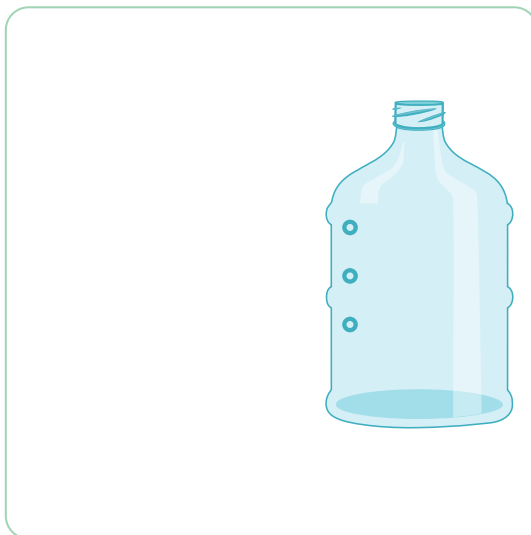
* P – prognoza pogody, ** R – rzeczywista pogoda.

4

Przeprowadź badanie zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 16* (podręcznik, s. 48). Następnie wykonaj polecenia.

- a) Zaznacz na rysunku po lewej stronie długość strumieni wody, które wypływały z otworów w butelce na różnych wysokościach.
- b) Kuba sformułował wnioski na temat wpływu ciśnienia atmosferycznego na turystów znajdujących się na różnych wysokościach nad poziomem morza (rysunek góry – podręcznik, s. 48). Przeczytaj uważnie tekst. Znajdź w nim trzy błędy i je popraw.

Turyści, wchodząc na górę, muszą się liczyć ze zmianą ciśnienia atmosferycznego. Im wyżej, tym ciśnienie jest coraz większe. Dlatego turysta znajdujący się na szczycie góry może odczuwać ból głowy z powodu najwyższego ciśnienia atmosferycznego. U podnóża góry ciśnienie jest najniższe.

Błędna informacja	Poprawny zapis

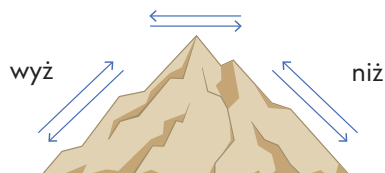
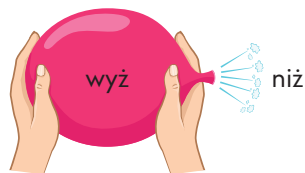
- 5** Przeprowadź badanie zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 17* (podręcznik, s. 49). Zaznacz znakiem ✕ poprawne odpowiedzi oraz wykonaj polecenie.

I. Przed wypuszczeniem powietrza z balonu

1. Czy w balonie znajduje się powietrze? ☐ Tak ☐ Nie
2. Czy na zewnątrz balonu znajduje się powietrze? ☐ Tak ☐ Nie
3. Czy możliwe jest ściśnięcie balonu i zmniejszenie jego objętości? ☐ Tak ☐ Nie
4. Czym różni się powietrze w balonie od tego na zewnątrz? ☐ Tak ☐ Nie

II. Po wypuszczeniu powietrza z balonu

1. Skąd wieje wiatr? Wiatr wieje
☐ z wyżu do niżu. ☐ z niżu do wyżu.
2. Co można było poczuć na dłoni przyciśniętej do balonu podczas wypuszczania powietrza?
☐ A. ciepło
☐ B. zimno
☐ C. brak zmiany

3. Zaznacz wybranym kolorem strzałki, które właściwie prezentują przemieszczanie się wiatru napotykającego na przeszkodę w postaci góry. Zwróć uwagę na położenie wyżu i niżu.

- 6** Wykonaj pomiar składnika pogody zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 18* (podręcznik, s. 50). Wpisz w rubryki tabeli odpowiednie informacje. Zaznacz znakiem ✕ rodzaj przyrządu użytego do wykonania pomiaru.

nazwa przyrządu pomiarowego	
rodzaj przyrządu	☐ manualny ☐ cyfrowy
mierzony składnik pogody	
wynik (wraz z jednostką)	
miejsce pomiaru	
data i godzina	

Zbadaj to! Zbuduj wiatrowskaz

Wiatrowskaz to proste urządzenie pokazujące kierunek, z którego wieje wiatr. To urządzenie najczęściej ma kształt strzałki lub chorągiewki umieszczonej na obrotowym pręcie. Pod wpływem ruchu powietrza wiatrowskaz obraca się i ustawia tak, aby wskazywać, skąd wieje wiatr. Dzięki temu można łatwo sprawdzić, czy wieje on z północy, południa, wschodu, czy zachodu. Wiatrowskazy można zobaczyć na dachach budynków, wieżach lub w ogrodach.

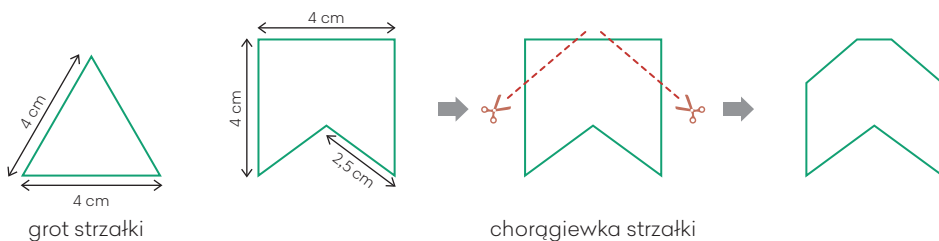
- 1 Przeczytaj instrukcję budowy wiatrowskazu z prostych materiałów, które znajdziesz w domu. Następnie zbuduj własny wiatrowskaz.

Wiatrowskaz z domowych materiałów

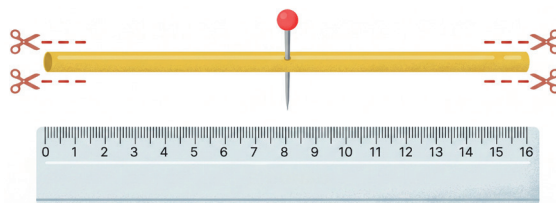
Potrzebne materiały: 2 papierowe talerzyki, plastikowa rurka (np. słomka) o długości około 16 cm, kartka z bloku technicznego, szpilka (najlepiej krawiecka), ołówek z gumką, klej w sztyfcie, minimum 4 laski plasteliny (lub inne materiały do obciążenia, np. kamyki), linijka, nożyczki, pisak, kompas (lub telefon z zainstalowaną aplikacją kompas).

Opis czynności:

1. Na kartce z bloku technicznego narysuj ołówkiem dwa elementy: grot strzałki (trójkąt) oraz ogon (przypominający chorągiewkę). Sprawdź na zamieszczonym rysunku, jakie powinny być ich wymiary. Narysuj je dokładnie za pomocą linijki.

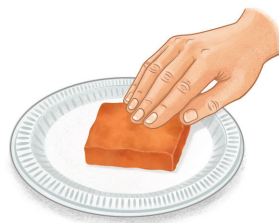
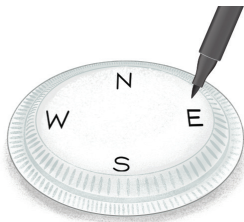
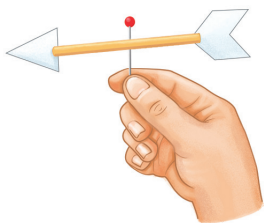

2. Przyłóż słomkę do linijki i przebij ją szpilką w samym środku na wylot. Natnij słomkę z obu stron na głębokość około 1 cm.

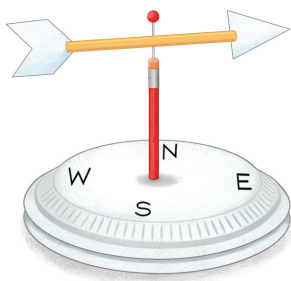

3. W nacięcia słomki włóż wycięte elementy – z jednej strony papierowy trójkąt, a z drugiej chorągiewkę.
4. Na spodzie jednego z talerzyków napisz główne kierunki świata – N, E, S, W (zgodnie z ich umieszczeniem na różę wiatrów).
5. Z minimum 4 lasek plasteliny uformuj obciążnik, połóż go na drugim talerzyku. Do obciążenia możesz użyć też kamyków.

6. Zanim skleisz ze sobą oba talerzyki, sprawdź, czy nie ma za dużo lub za mało plasteliny (ewentualnie kamyków). Wypełnienie powinno dobrze obciążać i leżeć płasko.

7. W sam środek talerzyka wbij ołówek, tak żeby stał nieruchomo. W gumkę znajdującą się na końcu ołówka wbij ostrożnie szpilkę lub poproś o pomoc osobę dorosłą.

Upewnij się, że:

- słomka swobodnie się obraca;
- ołówek jest wbity prosto i się nie chwieje;
- cała konstrukcja jest obciążona i stabilna.

Pamiętaj:

- nigdy nie stawiaj wiatrowskazu na zewnętrznym parapecie – silniejszy podmuch wiatru mógłby go zrzucić;
- przed każdym pomiarem sprawdź, czy wiatrowskaz nie jest uszkodzony.

2 Przez kolejne trzy dni wystawiaj swój wiatrowskaz na zewnątrz i wykonaj podane polecenia.

1. Znajdź otwartą przestrzeń – stań z dala od wysokich budynków, drzew i zaparkowanych samochodów. Dzięki temu wiatr będzie mógł swobodnie wiać.
2. Ustaw wiatrowskaz tak, aby jego kierunek północy (N) pokrywał się ze wskazaniem igły kompasu.
3. Przez 1–2 minuty obserwuj zachowanie „strzałki” wiatrowskazu i zanotuj swój wynik w tabeli.
4. Sprawdź w prognozie pogody (w internecie lub telewizji), z jakiego kierunku wieje dziś wiatr.
5. Porównaj tę informację ze swoim pomiarem. Zastanów się, czy oba wyniki są takie same.

Dzień pomiaru	Data pomiaru	Kierunek wiatru (wiatrowskaz)	Kierunek wiatru (prognoza)
pierwszy			
drugi			
trzeci			

2.2. Idziemy na grzyby

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

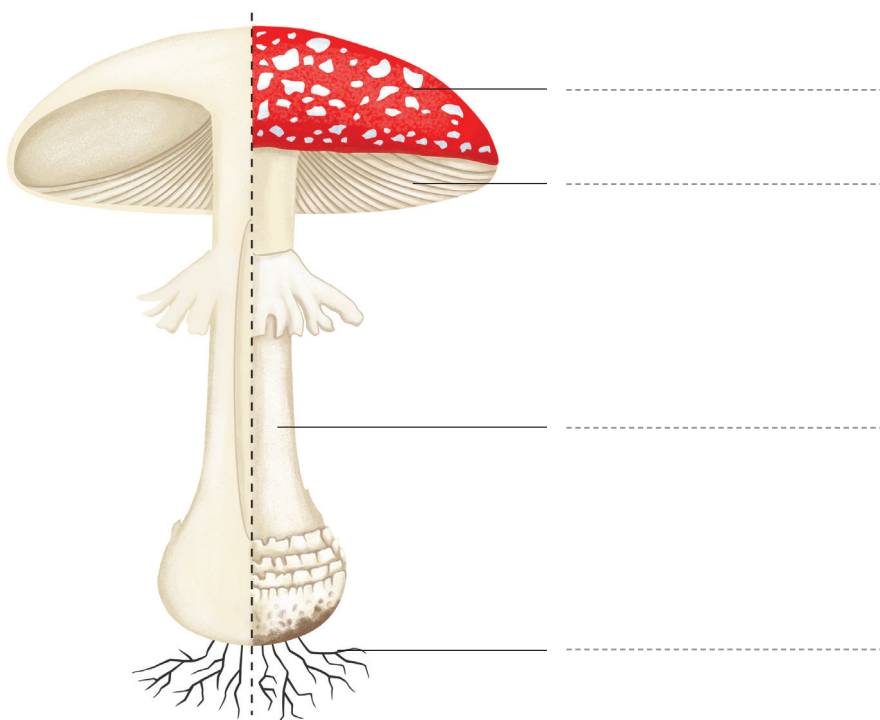
- 1** Podpisz na rysunku elementy budowy grzyba kapeluszowego. Skorzystaj z określeń z ramki.

kapelusz

blaszki

trzon

podziemna część grzybni

- 2** Piotr z Łukaszem wybrali się na spacer do lasu. Niestety nie zabrali ze sobą atlasu ani klucza do rozpoznawania grzybów kapeluszowych. Nie byli pewni, czy znalezione grzyby są jadalne, więc nie zebrali ich, tylko zrobili im zdjęcie.

Skorzystaj z instrukcji *Przekonaj się nr 19* (podręcznik, s. 52) oraz klucza do rozpoznawania grzybów kapeluszowych (podręcznik, s. 54 i 55) i pomóż chłopcom odpowiedzieć na pytania dotyczące grzybów, które znaleźli podczas wyprawy do lasu.

1. Jakie grzyby chłopcy znaleźli w lesie?

---

2. Czy te grzyby są jadalne?

---

3. Jakie cechy charakterystyczne tych grzybów pozwoliły na ich rozpoznanie za pomocą klucza? Podkreśl poprawne określenia.

rukki na spodniej stronie kapelusza

trzon z przyrośniętym pierścieniem

biały kapelusz i trzon

trzon w czarne prążki z ruchomym pierścieniem

- 3** Uzupełnij notatkę dotyczącą zasad zbierania grzybów w lesie. Skreśl niewłaściwe sformułowania.

Kiedy wybieramy się na grzybobranie, to zakładamy *długie / krótkie* spodnie oraz wysokie, nieprzemakalne buty, ponieważ to może nas ochronić przed ukąszeniami *kleszczy i komarów / wszy*. Należy zbierać grzyby *z młodym / w pełni wykształconym* owocnikiem, dzięki temu można uniknąć pomyłek związanych z ich rozpoznawaniem. *Niszczy grzyby / Nie niszczy grzybów*, które są niejadalne – *są one szkodliwe / są pożywieniem* dla wielu gatunków dzikich zwierząt żyjących w lesie.

4 Przyjrzyj się poniższym zdjęciom. Zapisz pod każdym z nich, czy przedstawia ono grzyb jednokomórkowy, czy wielokomórkowy. Zaznacz odpowiednim kolorem te fotografie, które przedstawiają grzyby mające znaczenie dla człowieka:

- na **zielono** – jeśli grzyb ma pozytywne znaczenie (np. jemy go lub używamy do produkcji żywności);
- na **czerwono** – jeśli grzyb ma negatywne znaczenie (np. powoduje psucie się żywności).

5 Przeprowadź badanie zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 20* (podręcznik, s. 59). Następnie uzupełnij tabelę.

Ciasto bez drożdży	Ciasto z drożdżami
1. Jaki zapach ma ciasto? (np. neutralny, charakterystyczny)	
2. Jaką konsystencję ma ciasto po 30 minutach? (np. twarda, miękka, puszysta)	
3. Jaki obwód ma ciasto po 30 minutach? (podaj obwód w centymetrach)	

2.3. Jesienna herbatka na wzmocnienie odporności

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Połącz opisy z odpowiednimi piktogramami oraz zdjęciami produktów używanych na co dzień, na których można je znaleźć.

substancja łatwopalna

substancja drażniąca

substancja żrąca

płyn do czyszczenia toalet

dezodorant

płyn do mycia naczyń

- 2** Przeczytaj opisy różnych mieszanin. Zaznacz J, jeśli mieszanina jest jednorodna, albo N, jeśli jest niejednorodna.

Zimny napar herbaciany z rozpuszczonym miodem i syropem malinowym.	☐ J	☐ N
Ciepły napar herbaciany z pływającymi goździkami i plastrami imbiru.	☐ J	☐ N
Gorący napar z zielonej herbaty i listków mięty.	☐ J	☐ N
Gorąca woda z dodatkiem cukru, który został wymieszany.	☐ J	☐ N

- 3** Wykonaj czynności z instrukcji *Przekonaj się nr 22* (podręcznik, s. 63).
 Uzupelnij tabelę obserwacji (pomogą ci w tym pytania zapisane w nawiasach) oraz tabelę wniosków z przeprowadzonego eksperymentu.

Obserwacje

Numer kubka	Wygląd herbaty (Jaki ma kolor? Czy jest przejrzysta? Czy można w niej odróżnić od siebie poszczególne składniki?)	Zapach herbaty (Czy ma aromat np. korzenny, owocowy? Czy jest on słaby, intensywny, przyjemny?)	Smak herbaty (Czy jest słodki, gorzki, kwaśny, piekący lub ostry? Które dodatki można wyczuć?)
1			
2			

Wnioski

Numer kubka	Rodzaj mieszaniny	Składniki, które	
		rozpuściły się w herbacie	nie rozpuściły się w herbacie
1			
2			

- 4** Przeprowadź eksperyment opisany w instrukcji *Przekonaj się nr 23* (podręcznik, s. 64). W ramach obserwacji zamaluj taką liczbę gwiazdek, aby odpowiadała ona ilości widocznego cukru w wodzie – im więcej zamalowanych gwiazdek, tym więcej widocznego cukru. Następnie wykonaj polecenie.

Badany czynnik	Ilość widocznego cukru	
	niewiele	dużo
1. Cukier kryształ dodany do zimnej wody.	☆☆☆☆	
2. Cukier kryształ dodany do zimnej wody i wymieszany z nią.	☆☆☆☆	
3. Cukier puder dodany do zimnej wody.	☆☆☆☆	
4. Cukier kryształ dodany do gorącej wody.	☆☆☆☆	

Uzupełnij **wnioski**. Podkreśl właściwe określenia.

1. Cukier rozpuszcza się szybciej w *zimnej* / *gorącej* wodzie.
2. Jeśli herbata *będzie* / *nie będzie* mieszana łyżeczką, to dodany do niej cukier szybko rozpuści się i zniknie.
3. Cukier puder rozpuszcza się *wolniej* / *szybciej* niż cukier kryształ, ponieważ jest *bardziej* / *mniej* rozdrobniony.

- 5** Ułóż przepis na pyszną, jesienną herbatę. Zapisz potrzebne składniki, a potem opisz, w jaki sposób ją przygotować. Narysuj swoją herbatę w szklance – będzie to propozycja jej podania. Pamiętaj, aby na rysunku uwzględnić wszystkie dodatki do herbaty. Wykonaj pozostałe polecenia.

Składniki:

- a) .....
- b) .....
- c) .....
- d) .....
- e) .....
- f) .....

Propozycja podania:

Opis czynności:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

1. Zaznacz znakiem ✕ poprawne dokończenie zdania.
Moja jesienna herbata to mieszanina ☐ jednorodna. ☐ niejednorodna.
2. Wymień dwa składniki twojej herbaty, które wspierają odporność.

.....

.....

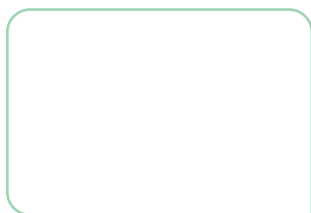
- 6 Oceń, które opisy dotyczą bakterii, a które – wirusów. Wpisz znak ✕ w odpowiednie rubryki tabeli.

Opis	Bakterie	Wirusy
Nie są organizmami żywymi.	☐	☐
To jednokomórkowe organizmy żywe.	☐	☐
Wywołane przez nie choroby (np. anginę) należy leczyć przy użyciu antybiotyków.	☐	☐
Powodują m.in. gripę i ospę wietrzną.	☐	☐

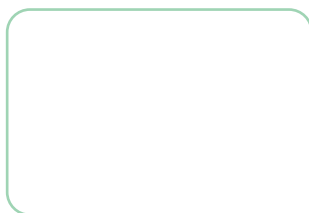
- 7 Na podstawie ilustracji uzupełnij tabelę.

Sytuacja			
droga wnikania drobnoustrojów			
sposób uniknięcia zakażenia			

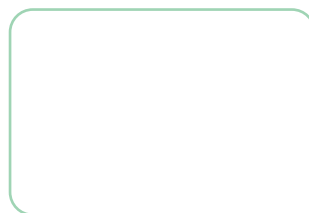
- 8 Przeprowadź eksperyment zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 24* (podręcznik, s. 68). Narysuj, jak wyglądały kartki po każdym „kichnięciu”. Określ liczbę kropek, wpisując wyraz: mała, średnia lub duża.

bez zasłaniania

przez chusteczkę

przez maseczkę ochronną

liczba kropek: ..... liczba kropek: ..... liczba kropek: .....

Zaznacz znakiem ✕ poprawną odpowiedź na pytanie.

Czy chusteczka i maseczka zapobiegają roznoszeniu się wirusów i bakterii podczas kichania?

☐

Tak

☐

Nie

2.4. Jak powstaje mgła?

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Połącz podane przykłady mieszanin z ich rodzajami. Użyj kredek w kolorach odpowiadających polom na schemacie.

- 2** Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F, jeśli jest fałszywe.

Mieszaniny dzielimy na jednorodne i dwurodne.	☐ P	☐ F
Piana jest koloidem.	☐ P	☐ F
Mgła powstaje podczas silnych opadów deszczu.	☐ P	☐ F

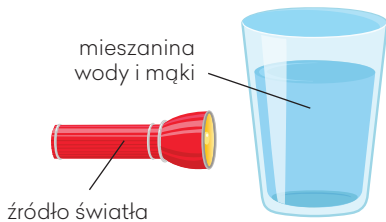
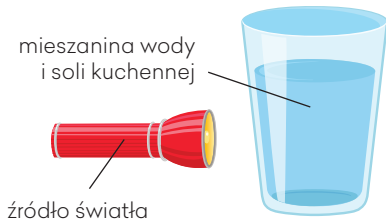
3 Przeprowadź badanie z instrukcji *Przekonaj się nr 27* (podręcznik, s. 73).

Narysuj, jak zachowuje się światło w każdej z podanych mieszanin.

Obok każdego rysunku zapisz swoje obserwacje.

Obserwacje

Zapisz **wnioski** z eksperymentu. Uzupełnij brakujące informacje w podanych zdaniach.

1. Przykładem **koloidu** jest mieszanina .....,
ponieważ światło latarki lub lasera .....
.....
2. Przykładem **zawiesiny** jest mieszanina .....,
ponieważ światło latarki lub lasera .....
.....
3. Przykładem **roztworu właściwego** jest mieszanina .....,
ponieważ światło latarki lub lasera .....
.....

- 4 Przygotuj własną mapę myśli o mgle (wzór – podręcznik, s. 74). Wykorzystaj różne kolory i elementy graficzne, aby wyróżnić najważniejsze informacje.

- 5 Przeprowadź obserwację podczas mglistego dnia i uzupełnij tabelę. Zaznacz znakiem ✓ warunki, które wystąpiły, a znakiem ✗ te, które nie wystąpiły.

Uwaga do wykonania:

Mierz kroki tylko wtedy, kiedy jest to możliwe i znajdujesz się w bezpiecznej przestrzeni (np. z dala od ruchliwej ulicy, pod opieką osoby dorosłej).

	Cechy pogody w czasie mgły	Dodatkowe obserwacje
☐	Na dworze zrobiło się chłodno.	Termometr wskazuje ..... °C.
☐	W powietrzu czuć wilgoć.	Na liściach roślin <i>znajdują się / nie znajdują się</i> drobne kropelki.
☐	Trudno zobaczyć obiekty, które są daleko.	Widzę obiekt, który jest oddalony o ..... kroków.
☐	Mgła pojawiła się rano.	Jest godzina .....
☐	Mgła pojawiła się wieczorem.	Jest godzina .....

2.5. Czym oddychamy?

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Skorzystaj z termometru i barometru (jeśli nie masz możliwości zmierzenia ciśnienia – sprawdź je w internecie) i zapisz aktualne wartości temperatury powietrza i ciśnienia atmosferycznego.

temperatura: _____ °C

ciśnienie atmosferyczne: ..... hPa

- 2** Przeprowadź badanie zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 28* (podręcznik, s. 77). Skreśl niepoprawne stwierdzenia, tak aby sformułować właściwe obserwacje. Oceń, czy zaproponowane wnioski są prawdziwe, czy fałszywe. Wpisz znak ✗ w odpowiednie miejsca.

Obserwacje

Powietrze znajdujące się w szklanym naczyniu *nie ma koloru / jest barwne*.

Po zakryciu świeczki naczyniem płomień *zgaś natychmiast / przez chwilę się palił*, po czym *zgaś / cały czas się palił*. W trakcie eksperymentu ilość wody w kieliszku zaczęła się *zwiększać / zmniejszać*. Po jego zakończeniu świeczka *paliła się / nie paliła się*, a w naczyniu były *dym i gaz / dym, gaz i woda*.

Wnioski

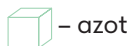
Śweczka w trakcie eksperymentu zgasła, oznacza to, że jeden ze składników powietrza musiał podtrzymywać spalanie.	☐ P	☐ F
Po zgaszeniu świeczki w słoiku nadal pozostały inne gazy, ponieważ woda nie zajęła ich miejsca.	☐ P	☐ F
Eksperyment ten pokazuje, że powietrze jest mieszaniną niejednorodną.	☐ P	☐ F
Cała zawartość szklanego naczynia została wypełniona wodą, zatem wszystkie składniki powietrza były palne i podtrzymywały spalanie.	☐ P	☐ F

- 3 Przeczytaj informacje o składzie powietrza (podręcznik, s. 79 i 80). Przygotuj legendę i pokoloruj odpowiednią liczbę kostek na rysunku. Następnie wpisz odpowiednie informacje w luki na schemacie oraz w tekście.

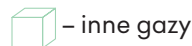
Legenda:

– tlen

– azot

– inne gazy

(nazwa składnika
powietrza)

----- ze 100 kostek

tlen

inne gazy (składniki)

----- ze 100 kostek

----- ze 100 kostek

21 %

dwutlenek węgla

azot

78 %

tlen

Głównym składnikiem powietrza jest -----, około -----.
Drugim co do ilości składnikiem jest -----, który zajmuje około -----.
Okolo 1 % wszystkich składników powietrza stanowią inne gazy. Wśród nich główne miejsce zajmuje argon, pozostałe to m.in. woda w postaci pary, ----- i jeszcze inne składniki.

- 4 Przeprowadź badania rozpuszczalności gazów w wodzie, zgodnie z instrukcjami *Przekonaj się* nr 29, 32 i 34 (podręcznik, s. 78, 82 i 84). Uzupełnij brakujące informacje w części z obserwacjami. Następnie podkreśl właściwe określenia w tekście, tak aby sformułować poprawne wnioski.

Obserwacje

Na strzykawce zaznacz kolorem **niebieskim** poziom wody przed wstrząśnięciem, a kolorem **czerwonym** – poziom wody po wstrząśnięciu.

powietrze
temp. pokojowa:

----- °C

tlen
temp. pokojowa:

----- °C

dwutlenek węgla
zimna woda:

----- °C

dwutlenek węgla
gorąca woda:

----- °C

Wnioski

Rozpuszczalność gazów w wodzie *zależy / nie zależy* od temperatury. W przypadku dwutlenku węgla im *niższa / wyższa* temperatura wody, tym więcej gazu się w niej rozpuściło. Powietrze i tlen *dobrze / słabo* rozpuszczają się w wodzie o temperaturze pokojowej. Rozpuszczalność dwutlenku węgla w wodzie w tych samych warunkach jest *lepiej / gorzej* niż tlenu. Właściwości powietrza jako mieszaniny *wynikają / nie wynikają* z właściwości i ilości jego składników.

- 5 Uzupełnij podpisy pod zdjęciami. Wpisz nazwę właściwego gazu w odpowiedniej formie gramatycznej.

Do gaszenia pożarów używane są gaśnice śniegowe zawierające

Podczas operacji w znieczuleniu ogólnym pacjenci mają podawany

-----

Butle do rekreacyjnego nurkowania najczęściej wypełnione są

- 6** Zbadaj właściwości tlenu i dwutlenku węgla zgodnie z opisami umieszczonymi w instrukcjach *Przekonaj się nr 31 i 33* (podręcznik, s. 81 i 83). Skreśl wszystkie niepoprawne informacje w podanych tekstach.

Tlen

W wyniku wprowadzenia rozżarzonego łuczywa w pianę wypełnioną tlenem drewno mocniej tliło się, a niekiedy zapalało. Oznacza to, że tlen jest gazem podtrzymującym spalanie. Piana również sama zapalała się, stąd można wyciągnąć wniosek, że tlen jest gazem palnym (zapalił się). Zbierając go w słoiku, można zaobserwować, że w temperaturze pokojowej to bezbarwny, bezwonny gaz.

Dwutlenek węgla

W temperaturze pokojowej jest bezbarwnym gazem, który wydziela się w postaci pęcherzyków z wody gazowanej. Kiedy wprowadzamy zapalone łuczywo tuż nad powierzchnię cieczy, ogień gaśnie, następnie drewno ponownie się rozpala. Oznacza to, że dwutlenek węgla jest gazem niepalnym i niepodtrzymującym spalania.

- 7** Uzupełnij brakujące informacje na temat właściwości powietrza, tlenu i dwutlenku węgla w temperaturze 0 °C. W razie problemów skorzystaj z podręcznika (s. 85).

Wybrana właściwość	Próbka powietrza	Próbka tlenu	Próbka dwutlenku węgla
barwa	-----	bezbarwny	-----
rozpuszczalność w wodzie	-----	-----	dobra
zapach	-----	-----	-----
palność	-----	-----	niepalny
podtrzymywanie spalania	podtrzymuje spalanie	-----	-----

[illegible]

-

-

3

Wykonaj czynności z instrukcji *Przekonaj się nr 35* (podręcznik, s. 90).

Przeczytaj instrukcję wypełnienia tabeli, a potem ją uzupełnij. Zaznacz

znakiem ✕ poprawne odpowiedzi.

Część A (dzień skonstruowania przyrządu): Przyklej fragment czystej agrowłókniny w wyznaczonym miejscu – zaznaczonym na ilustracji.

Część B (po zakończeniu pomiarów): Przyklej bezbarwną taśmą klejącą fragmenty agrowłókniny z trzech dowolnych lokalizacji, po zakończeniu pomiarów. Porównaj wygląd wszystkich czterech agrowłóknin. Odpowiedz na pytania oraz uzupełnij wnioski.

Część A	Część B		
czysta agrowłóknina	fragmenty agrowłókniny z trzech pomiarów		
miejsce			
liczba dni			

Obserwacje

1. Czy agrowłóknina we wszystkich trzech punktach pomiarowych została zanieczyszczona? ☐ Tak ☐ Nie
2. Czy potrafisz wskazać, gdzie zanieczyszczenie powietrza było największe? ☐ Tak ☐ Nie

Wnioski

Miejsce, w którym dokonywano pomiarów ☐ wpłynęło ☐ nie wpłynęło na zanieczyszczenie materiału, ponieważ .....

.....

Oznacz punkty na opracowanym na początku roku szkolnego planie (*Przekonaj się nr 11*, podręcznik, s. 8), jeśli znajdują się w jego zasięgu.

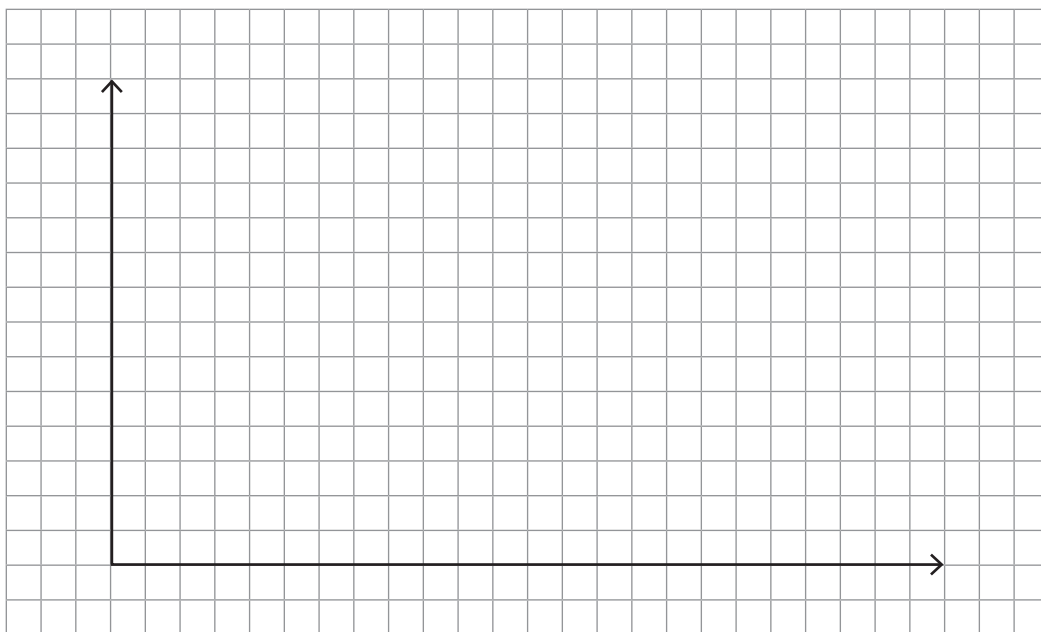
- 4** Wykonaj polecenia z instrukcji *Przekonaj się nr 36* (podręcznik, s. 92).
- Dane o zanieczyszczeniu powietrza znajdziesz na stronie <https://esa.nask.pl> lub podobnej. Uzupełnij tabelę, narysuj wykres i przeanalizuj jego treść.
- Następnie odpowiedz na pytania zapisane pod wykresem.

Stacja pomiarowa: .....

Parametr: .....

Data								
Wartość								

Źródło: .....

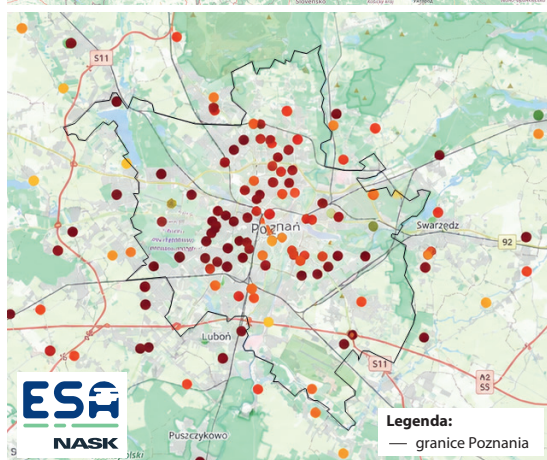
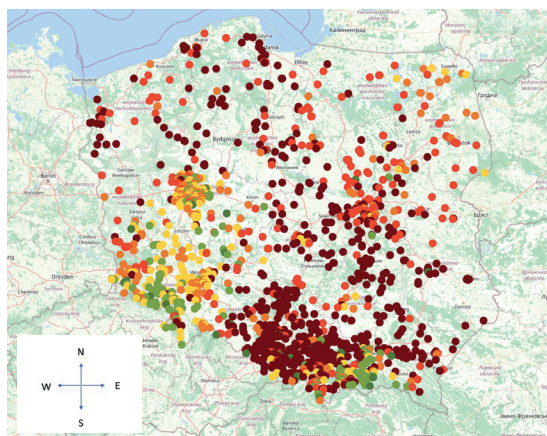
1. W którym dniu zmierzono najwyższe stężenie pyłów w powietrzu?
.....
2. W których z analizowanych okresów zanieczyszczenie powietrza rośło,
a w których – malało?
.....
3. Które dwa kolejne dni różniły się najbardziej pod względem poziomu
zanieczyszczenia powietrza?
.....

5

Mapy przedstawiają wyniki pomiarów jakości powietrza w szkołach i przedszkolach w dniu 22.01.2026 roku. Pierwsza mapa prezentuje pomiary w całej Polsce, a druga w okolicy Poznania.

Jakość powietrza

PM_{2,5}
[µg/m³]

Opis

0–13

Jakość powietrza jest bardzo dobra.

13–35

Jakość powietrza jest zadowalająca.

35–55

Zanieczyszczenie powietrza może stanowić zagrożenie dla zdrowia.

55–75

Unikaj przebywania na wolnym powietrzu.

75–110

Jakość powietrza jest bardzo zła.

>110

Jakość powietrza jest bardzo zła i ma negatywny wpływ na zdrowie.

Na podstawie map oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F, jeśli jest fałszywe.

W całej Polsce jakość powietrza w dniu pomiaru była podobna.	☐ P	☐ F
W okolicach większości szkół w Poznaniu jakość powietrza pozwalała spędzić przerwę na zewnątrz budynku.	☐ P	☐ F
W miejscowościach w okolicy Poznania były szkoły, w których uczniowie nie powinni wychodzić na przerwę na dwór.	☐ P	☐ F
Wyniki pomiarów zanieczyszczenia powietrza pokazują, że tego dnia w Polsce było ono większe na NE niż na SW.	☐ P	☐ F
Nad morzem przeważała bardzo dobra i zadowalająca jakość powietrza.	☐ P	☐ F

2.7. Jak zwierzęta przygotowują się do zimy?

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Wśród podanych liter odszukaj sześć nazw ptaków odlatujących z Polski na zimę. Możesz skorzystać z podręcznika (s. 94).

J	A	S	K	Ó	Ł	K	A	D	Y	M	Ó	W	K	A
Ń	Ć	G	Ń	Ć	S	R	G	A	Ć	V	H	X	O	Ą
B	M	B	O	C	I	A	N	B	I	A	Ł	Y	V	Ś
Ż	K	U	K	U	Ł	K	A	M	Ś	A	U	S	P	T
Ż	U	D	R	O	Z	D	Ś	P	I	E	W	A	K	S
C	S	R	N	Ś	Ż	B	Q	Y	F	P	Ś	A	C	Ń
T	W	N	A	D	B	C	W	W	K	A	N	V	M	Ó
X	V	Ż	A	W	I	V	E	G	Ę	G	A	W	A	T

- 2** Przeczytaj zdania dotyczące przygotowania ptaków do odlotu na zimę. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, lub F, jeśli jest fałszywe.

Zanim ptaki wyruszą w podróż, muszą zgromadzić tłuszcz pod skórą, dzięki temu będą miały energię, by pokonać tysiące kilometrów.	☐ P	☐ F
Niektóre ptaki, np. żurawie, wolą podróżować samotnie.	☐ P	☐ F
Utworzenie przez ptaki podczas lotu tzw. klucza w kształcie litery „V” pomaga im oszczędzać energię.	☐ P	☐ F
Na czele klucza lecą największe ptaki.	☐ P	☐ F

- 3** Wykonaj zimowy przysmak dla ptaków zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 37* (podręcznik, s. 96). Uporządkuj podane czynności – wpisz w odpowiednie okienka cyfry od 1 do 5.

- ☐ Wymieszaj smalec z nasionami.
- ☐ Rozgnieć smalec w dużej misce.
- ☐ Włóż sznurek do kubeczka i napełnij naczynie masą.
- ☐ Wstaw kubeczek z masą do lodówki, poczekaj aż masa stwardnieje.
- ☐ Wyjmij masę z kubeczka i zawieś ją na gałęzi lub w karmniku.

- 4** Przeprowadź eksperyment zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 38* (podręcznik, s. 100). Uzupełnij brakujące informacje.

Obserwacje

Temperatura Czas	słoik owinięty wełną: _____ °C	słoik nieowinięty wełną: _____ °C
0 minut		
po 10 minutach		
po 20 minutach		
po 30 minutach		

Wniosek

Temperatura w słoiku owiniętym wełną zmieniała się _____, ponieważ wełna chroni przed _____ ciepła.

- 5 Przyjrzyj się zdjęciom przedstawiającym fragmenty ciał zwierząt. Przeczytaj uważnie zagadki i odgadnij, o jakim zwierzęciu mowa. Zapisz jego nazwę.

Choć jest silny i groźny bywa, to zimą w gawrze się ukrywa. Śpi długie miesiące, nie je i nie pije. Gęste futro mu grzeje szyję. Zapewne już wiesz, kto tutaj się kryje?

Nazwa zwierzęcia: .....

Gałęzie i korę gromadzi pod wodą. W pływaniu pomaga mu szeroki ogon. Często z patyków domy buduje, w solidnych żeremiach najlepiej się czuje. Kto to taki?

Nazwa zwierzęcia: .....

Ma krótkie nóżki, długi ogonek. Na skórze pomarańczowe plamki jak ognisty wzorek. Gdy zima nadchodzi, w nory i w szczeliny wchodzi. Bo tam chłodny czas najlepiej przeczeka.

Nazwa zwierzęcia: .....

Latem po łąkach żwawo pomyka. Zimą zwalnia, energię oszczędza. Gdy braknie trawy, pędy podjada. Ma jasnobrązowe futro, gęste i miłe, które przed mrozem daje jej wielką siłę.

Nazwa zwierzęcia: .....

- 6 Odszyfruj zakodowany wyraz. Aby złamać kod, musisz przypomnieć sobie kolejność liter w alfabecie. Jeśli w kodzie widzisz np. literę B, zapisz literę A. Gdy odgadniesz całe hasło, zapisz je i wyjaśnij krótko jego znaczenie.

Zakodowany wyraz (pomiń litery np. ć, ę, ń):

I J C F S O B D K B

Hasło i jego wyjaśnienie:

.....

.....

Podsumowanie działu 2. Jesień

Ten arkusz samooceny wypełniasz samodzielnie. Przy każdym punkcie sprawdzasz, co już potrafisz. Każde kryterium sukcesu dotyczy celu, który powinieneś / powinnaś osiągnąć po każdej lekcji. Za każdym razem wybierasz jedną z dwóch odpowiedzi: „**tak**” albo „**jeszcze nie**”.

Zanim zaznaczysz odpowiedź, **zatrzymaj się na chwilę i pomyśl**. Spróbuj w głowie wykonać to zadanie albo wyobraź sobie, że tłumaczysz je kolegom i koleżankom, którzy nie byli na lekcji. Na razie **nie zaglądaj do zeszytu ani do podręcznika** – liczy się to, co już pamiętasz i potrafisz.

To nie jest sprawdzian. Dzięki temu ocenisz, co już umiesz, a nad czym musisz jeszcze popracować.

Jak to zrobić krok po kroku?

1. Przeczytaj kryterium sukcesu.

Przykład: *Odczytuję informacje z mapy pogody.*

2. Zastanów się i wpisz znak **✗** w odpowiedniej kolumnie:

a) Jeżeli potrafisz to zrobić – zaznacz „**tak**”.

b) Jeśli nie wiesz, co to znaczy, albo jeszcze tego nie umiesz – zaznacz „**jeszcze nie**”. To nic złego! To znak, że musisz jeszcze poćwiczyć albo jeszcze raz przeczytać temat w podręczniku.

Podpowiedź: Jeśli umiesz tylko **część** tematu (np. potrafisz odczytać temperaturę, ale nie znasz symboli opadów), zaznacz „**jeszcze nie**”. Następnie **podkreśl** tę część zdania w tabeli, która jest dla ciebie zbyt trudna.

Temat	Kryterium sukcesu		Samoocena	
			tak	jeszcze nie
2.1.	1.	Mierzę składniki pogody, stosując właściwe przyrządy i jednostki pomiarowe.	☐	☐
	2.	Odczytuję informacje z mapy pogody.	☐	☐
	3.	Wyjaśniam, w jaki sposób zmienia się ciśnienie atmosferyczne wraz ze wzrostem wysokości.	☐	☐
	4.	Demonstruję powstawanie wiatru z wykorzystaniem balonu oraz poprawnie używam pojęć wyż i niż.	☐	☐
2.2.	1.	Rozróżniam elementy budowy grzyba kapeluszowego: kapelusz, trzon, blaszki / rurki, grzybnię podziemną.	☐	☐
	2.	Rozpoznaję grzyby kapeluszowe (jadalne i trujące), korzystając z klucza do rozpoznawania grzybów.	☐	☐

Temat	Kryterium sukcesu		Samooocena	
			tak	jeszcze nie
2.2.	3.	Wyjaśniam, jaką rolę pełnią drożdże w przygotowaniu ciasta drożdżowego.	☐	☐
	4.	Rozróżniam grzyby jednokomórkowe od grzybów wielokomórkowych.	☐	☐
	5.	Omawiam, co oznacza, że grzyby są destruentami i żyją w symbiozie w ekosystemie lasu.	☐	☐
	6.	Prawidłowo zbieram jadalne grzyby kapeluszowe i przestrzegam zasad zachowania podczas grzybobrania.	☐	☐
2.3.	1.	Przygotowuję mieszaniny jednorodne i niejednorodne.	☐	☐
	2.	Omawiam wpływ rozdrobnienia cukru, mieszania i temperatury wody na szybkość rozpuszczania cukru.	☐	☐
	3.	Wymieniam przykłady wirusów, bakterii i pasożytów wywołujących choroby.	☐	☐
	4.	Omawiam trzy drogi przenoszenia chorób zakaźnych.	☐	☐
	5.	Podaję co najmniej trzy sposoby unikania zakażenia drobnoustrojami chorobotwórczymi.	☐	☐
	6.	Odczytuję informacje (piktogramy) oznaczające substancje niebezpieczne.	☐	☐
2.4.	1.	Opisuję budowę materii, używając pojęcia drobina.	☐	☐
	2.	Omawiam, czym różnią się roztwory właściwe, koloidy oraz zawiesiny.	☐	☐
	3.	Rozpoznaję roztwory właściwe, koloidy i zawiesiny na podstawie zachowania światła latarki skierowanego na mieszaniny.	☐	☐
	4.	Wyjaśniam, z czego jest zbudowana mgła i w jaki sposób powstaje.	☐	☐
2.5.	1.	Określam barwę i zapach powietrza, tlenu i dwutlenku węgla w określonej temperaturze.	☐	☐
	2.	Wyciągam wnioski dotyczące rozpuszczalności gazów w wodzie na podstawie doświadczenia z użyciem strzykawki.	☐	☐
	3.	Wyciągam wnioski dotyczące palności i podtrzymywania spalania na podstawie doświadczenia z użyciem łuczywa.	☐	☐
	4.	Wyjaśniam, dlaczego powietrze jest mieszaniną jednorodną.	☐	☐

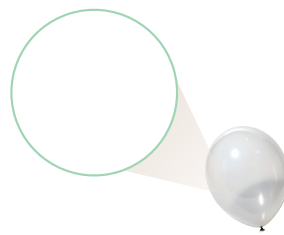
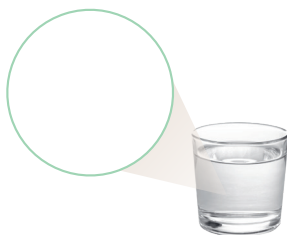
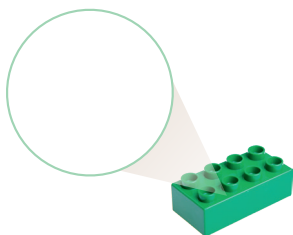
Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

1

Badany obiekt	Stan skupienia	Ścisłość	Zmiana kształtu
plastikowy klocek			
woda			
powietrze			

- a) Narysuj modele ułożenia drobin w badanych obiektach w temperaturze pokojowej. Przyjmij, że każda drobina ma kształt kuli.

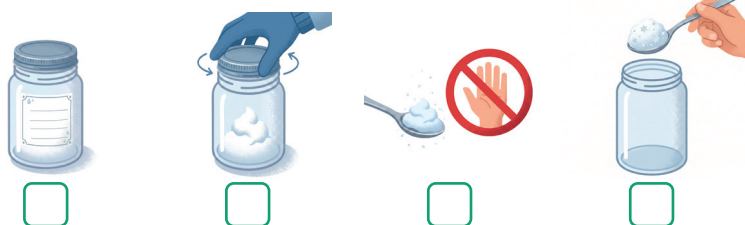
- b) Uzupełnij podane zdania określeniami: *nieściśliwe, kształt naczynia, odległości, ściśliwe, określony*.

Ciała stałe mają ..... kształt i są ..... Ciecze
przyjmują ....., bo ich drobin
się ruszają. Gazy są bardzo ....., ponieważ między ich
drobinami są duże .....

- 2** Kasia pobierała próbki wody zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 40* (podręcznik, s. 111). Uszereguj ilustracje w kolejności wykonywanych przez nią czynności podczas pobierania kolejnych próbek.

a) woda w formie lodu lub śniegu

b) woda z kranu

c) woda z kałuży

- 3** Młody przyrodnik podczas pobierania próbek wody popełnił kilka błędów. Połącz każdy z nich (A–C) z jego możliwymi konsekwencjami (I–III).

Popełniony błąd

A. Nieprzepłukanie słoika wodą przed pobraniem próbki.

B. Dotknięcie palcami wnętrza zakrętki słoika.

C. Brak przyklejonej do słoika karteczki z informacją o dacie i miejscu pobrania wody.

Możliwa konsekwencja

I. Nie wiadomo, która próbka pochodzi z kranu, a która została pobrana z jeziora.

II. Trudno rozpoznać, czy zmętnienie wody pochodzi z kałuży, czy z brudnych dłoni.

III. Poprzednie zabrudzenia słoika mogły zmienić wygląd badanej wody.

- 4 Wykonaj czynności opisane w instrukcji *Przekonaj się nr 41* (podręcznik, s. 113). Uzupełnij tabelę i odpowiedz na pytania.

Określana właściwość	Próbka nr 1 (lód / śnieg)	Próbka nr 2 (woda z kranu)	Próbka nr 3 (woda z kałuży)
stan skupienia			
barwa			
mętność			
zapach			

1. Czy temperatura, w której są przechowywane próbki, jest ważna?
-----
2. Które z badań powinno być przeprowadzone natychmiast po pobraniu?
-----
3. Skąd mogły pochodzić zapach, barwa lub mętność zaobserwowane w próbkach?

- 5 Przygotuj notatkę graficzną o właściwościach wody w postaci lodu. Pamiętaj, aby określić jej stan skupienia, barwę, mętność i zapach.

3.2. Dlaczego można się ślizgać na lodowisku?

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Zaznacz P, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo F, jeśli jest fałszywe.

Tarcie między butami a podłogą pomaga nam zachować stabilność podczas chodzenia.	☐ P	☐ F
Czasami zdarza nam się poślizgnąć na ubitym śniegu, ponieważ tarcie między butami a podłożem jest zbyt małe.	☐ P	☐ F
Aby nie poślizgnąć się na lodowisku, należy utrzymywać idealnie wyprostowaną sylwetkę i szybko robić duże kroki.	☐ P	☐ F

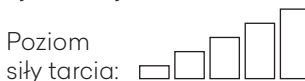
- 2** Wpisz w kratkę znak , jeśli tarcie jest potrzebne, lub znak , jeśli należy je zmniejszyć. Następnie oceń siłę tarcia – im jest większe, tym więcej pasków pokoloruj.

Hamowanie na rowerze

Zjazd ze zjeżdżalni

Rysowanie ołówkiem

Przesuwanie szafy

Wspinaczka

Praca silnika

- 3** Wykonaj czynności opisane w instrukcji *Przekonaj się nr 42* (podręcznik, s. 117). Określ kolejność przekraczania „mety” przez przedmioty na różnych powierzchniach. Zapisz w tabeli, które miejsce zajął dany przedmiot (1–3), a następnie wykonaj polecenia.

Obserwacje

Przedmiot	Pusta taca	Taca z papierem ściernym	Gumowa podeszwa buta
	Kolejność dotarcia do „mety”		
gumka do ścierania			
kostka lodu			
mały samochodzik			

Zaznacz znakiem ✕ poprawne dokończenie zdania.

Podczas zjazdu przedmiotów było słychać dźwięk w przypadku

- ☐ A. pustej tacy.
- ☐ B. tacy z papierem ściernym.
- ☐ C. gumowej podeszwy.

Wnioski

W jakiej sytuacji tarcie jest najmniejsze, a w jakiej największe?

- 4 Wykonaj czynności z instrukcji *Przekonaj się nr 43* (podręcznik, s. 118). Narysuj w tabeli ołówkiem cztery linie faliste, a następnie zetrzyj gumką połowę każdego rysunku. Pamiętaj, by naciskać na ołówek i gumkę z różną siłą. Następnie wykonaj polecenie.

Nacisk gumki na rysunek	Mocny nacisk ołówka na kartkę	Słaby nacisk ołówka na kartkę
mocny		
słaby		

Podkreśl właściwe wyrazy, aby sformułować poprawne **wnioski**.

Im *śłabsze* / *mocniejsze* dociśnięcie ołówka, czyli *mniej* / *większa* siła nacisku, tym wyraźniejsze ślady ołówka pozostawione na kartce.

Mniejsza / *Większa* siła nacisku powoduje *śłabsze* / *mocniejsze* tarcie gumki o kartkę i gorsze ścieranie się grafitu.

- 5 Wykonaj czynności z instrukcji *Przekonaj się nr 44* (podręcznik, s. 119).

Na stoperach zapisz wyniki pomiarów czasu dla poszczególnych wariantów eksperymentu i poniżej sformułuj wniosek.

spinner nr 1

spinner nr 2

spinner nr 3

Uzupełnij **wniosek**. Wybierz odpowiedź A lub B i jej uzasadnienie I lub II.

Zastosowanie łożysk i smarów w urządzeniach mechanicznych **A** / **B**
działanie tarcia, dzięki czemu części ruchome mogą poruszać się **I** / **II**.

A. zwiększa

I. dłużej i wolniej się nagrzewać

B. zmniejsza

II. krócej i szybciej się nagrzewać

- 6 Podpisz zdjęcia przedstawiające sposoby zmniejszania siły tarcia. Użyj sformułowań: *zmniejszanie siły nacisku, stosowanie smarów i łożysk, wygładzanie powierzchni.*

- 7 Wyjaśnij, dlaczego zimą sypie się piasek na oblodzone chodniki. Użyj wyrazów: *chropowatość, tarcie, bezpieczeństwo.*

- 8 Dlaczego narciarze smarują narty i ostrzą ich krawędzie przed wyjściem na stok? Wybierz poprawną odpowiedź.

- ☐ A. Aby zwiększyć siłę tarcia i móc szybciej się zatrzymać w nagłych sytuacjach.
- ☐ B. Aby narty były cięższe i lepiej dociskały śnieg podczas jazdy na wprost.
- ☐ C. Aby zmniejszyć siłę tarcia oraz ułatwić utrzymanie toru jazdy na zakrętach.
- ☐ D. Aby narty nie nagrzewały się zbyt mocno pod wpływem słońca.

3.3. Jak powstaje śnieg?

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Określ stan skupienia substancji przedstawionych na zdjęciach. Zapisz ich nazwy w wyznaczonych miejscach.

wnętrze balonu:

materiał rękawiczki:

wnętrze butelki:

- 2** W tabeli podano informacje dotyczące przemian stanów skupienia wody. Zaznacz P, jeśli informacje są prawdziwe, lub F, jeśli są fałszywe.

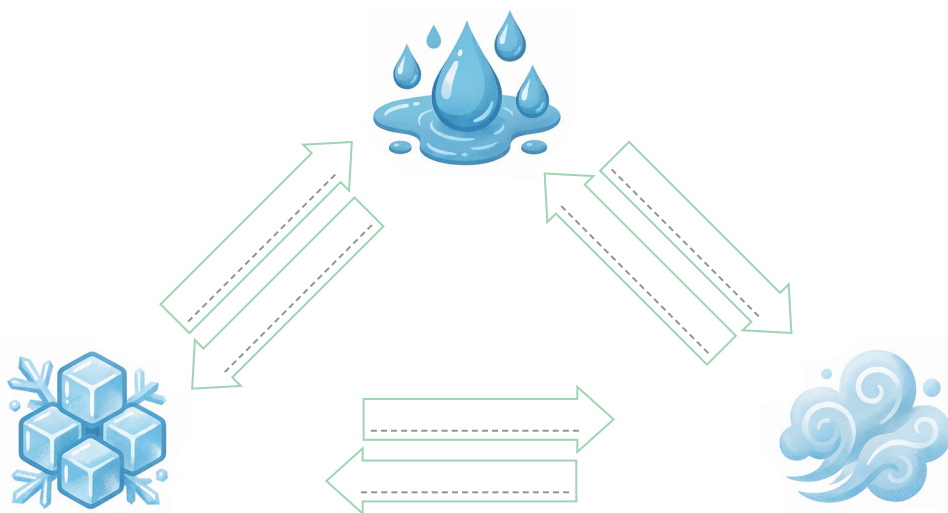
Woda w postaci cieczy zaczyna zamarzać w 0 °C. Proces ten nazywany jest krzepnięciem.	☐ P	☐ F
Lód powyżej temperatury 0 °C przechodzi ze stanu stałego w ciecz. Proces ten nazywany jest parowaniem.	☐ P	☐ F
Ogrzewanie wody do 100 °C doprowadza do jej wrzenia.	☐ P	☐ F
Procesem odwrotnym do parowania jest skraplanie, czyli przejście z cieczy w gaz.	☐ P	☐ F
Woda w stanie gazowym nazywana jest parą wodną.	☐ P	☐ F
Lód może bezpośrednio zmieniać się w parę wodną. Zjawisko to nazywamy sublimacją.	☐ P	☐ F

- 3 Uzupełnij schemat przedstawiający przemiany stanów skupienia wody. Użyj wyrazów z ramki.

parowanie
topnienie

krzepnięcie
skraplanie

sublimacja
resublimacja

- 4 Przeprowadź obserwację przyrodniczą na podstawie instrukcji *Przekonaj się nr 45* (podręcznik, s. 123). Następnie uzupełnij zdania.

Obserwacje

- W początkowej fazie eksperymentu ciało stałe .....
- Po otrzymaniu cieczy i jej ogrzaniu .....
- Na powierzchni słoika można dostrzec pojawienie się .....

Wnioski

Uzupełnij zdania wyrazami: *wrzenia, para wodna, trzech stanach skupienia, ciekłej wody, topnieniem lodu, parować, skropleniu*.

- Woda występowała w .....
- Najpierw mieliśmy do czynienia z .....,
które zakończyło się otrzymaniem .....
- Woda zaczęła coraz bardziej ....., aż doszło
do jej .....
- Gorąca ..... uległa .....
na zimnej powierzchni słoika.

- 5 Połącz ilustracje z nazwami zjawisk. Skorzystaj z informacji zamieszczonych w podręczniku (s. 124 i 125).

deszcz
szadź
mżawka
śnieg
grad
gołoledź
rosa
szron

- 6 Wykonaj polecenia z instrukcji *Przekonaj się nr 46* (podręcznik, s. 126).

Następnie zaznacz właściwe dokończenia zdań oraz uzupełnienie zdania i odpowiedz na pytanie.

Obserwacje

- Po wymieszaniu zawartości naczynia składniki nadal
☐ widać gołym okiem. ☐ są nie do odróżnienia.
- W trakcie ogrzewania ilość wody pozostaje
☐ taka sama, ☐ zmniejsza się,
a na ściankach naczynia pojawia się
☐ biały nalot. ☐ czarny osad.
- Po zakończeniu ogrzewania w aluminiowym naczyniu
☐ pozostały dwa składniki. ☐ pozostał tylko jeden składnik.

Wnioski

Otrzymano mieszaninę ☐ jednorodną. ☐ niejednorodną.

Czy wybranie odparowania jako metody rozdzielania mieszanin było dobrą decyzją w przypadku wody i soli kuchennej? Krótko uzasadnij odpowiedź.

7

Wykonaj polecenia z instrukcji *Przekonaj się nr 47* (podręcznik, s. 127).
Następnie zaznacz właściwe dokończenia zdań i odpowiedz na pytanie.

Obserwacje

- Po jednym tygodniu lub dwóch tygodniach od rozpoczęcia eksperymentu na kartonowym szablonie
☐ powstały białe kryształki. ☐ nie powstało nic nowego.
- Ilość cieczy na zakrętce od słoika
☐ zmalała. ☐ nie zmniejszyła się.

Wnioski

Otrzymano mieszaninę ☐ jednorodną. ☐ niejednorodną.

Czy wybranie krystalizacji jako metody rozdzielania mieszanin było dobrą decyzją w przypadku wody i soli kuchennej? Krótko uzasadnij odpowiedź.

8

Wykonaj polecenia z instrukcji *Przekonaj się nr 48* (podręcznik, s. 129).
Następnie zaznacz właściwe dokończenia zdań i odpowiedz na pytanie.

Obserwacje

- Po wymieszaniu zawartości naczynia składniki
☐ nadal widać gołym okiem. ☐ są nie do odróżnienia.
- W wyniku przelewania mieszaniny przez filtr (watę)
☐ pozostaje na nim piasek. ☐ całość przesącza się do kieliszka.
- Po zakończeniu eksperymentu w kieliszku znajduje się
☐ woda i piasek. ☐ sama woda.

Wnioski

Otrzymano mieszaninę ☐ jednorodną. ☐ niejednorodną.

Czy wybranie sączenia jako metody rozdzielania mieszanin było dobrą decyzją w przypadku wody i piasku? Krótko uzasadnij odpowiedź.

9

Wykonaj polecenia z instrukcji *Przekonaj się nr 49* (podręcznik, s. 130).

Następnie zaznacz właściwe dokończenia zdań i odpowiedz na pytanie.

Obserwacje

1. Po wymieszaniu zawartości naczynia składniki

☐

nie oddzieliły się od siebie.

☐

oddzieliły się od siebie.

2. Na dno naczynia

☐

opadł piasek.

☐

opadła woda.

Wnioski

Otrzymano mieszaninę ☐ jednorodną. ☐ niejednorodną.

Czy wybranie sedymentacji i dekantacji jako metody rozdzielania mieszanin było dobrą decyzją w przypadku wody i piasku? Krótko uzasadnij odpowiedź.

10

Przyjrzyj się ilustracjom. Wpisz pierwszą literę nazwy każdego obrazka w wyznaczone miejsce pod nim. Z otrzymanych liter utworzysz dwa wyrazy związane z pogodą i zjawiskami atmosferycznymi. Następnie zaznacz, który z utworzonych wyrazów jest przykładem opadu, a który osadu atmosferycznego.

☐

opad atmosferyczny

☐

osad atmosferyczny

☐

opad atmosferyczny

☐

osad atmosferyczny

Zbadaj to! Obserwuj krystalizację soli

Krystalizacja to proces powstawania kryształów, np. z mieszaniny wody i wybranej soli. W przyrodzie zachodzi ona, gdy woda stopniowo wyparuje, a pozostająca sól lub inna substancja zaczyna układać się w uporządkowane kształty. W ten sposób powstała sól kamienna, z której wykonuje się m.in. lampy solne. Sami możemy zaobserwować ten proces. Wystarczy przygotować odpowiednią mieszaninę i pozostawić ją do odparowania. Po pewnym czasie zobaczymy, jak tworzą się małe kryształki.

- 1** Zapoznaj się z opisami eksperymentów dotyczących otrzymania własnych kryształów z dwóch różnych domowych odczynników. Wykonaj wszystkie czynności, a potem uzupełnij table obserwacji.

I. Szybka krystalizacja kwasu cytrynowego

Potrzebne materiały: zakrętka od słoika lub spodek (tak dobrany, aby 10 ml wody zakrywało jego dno), kieliszek na leki z podziałką (lub mały słoik i strzykawka), łyżeczka, mała kartka i długopis, gorąca woda, kwas cytrynowy.

Opis czynności:

- Do kieliszka wlej około 10 ml gorącej wody.
- Stopniowo dosypuj do wody kwas cytrynowy. Przestań go dodawać, gdy już nie będzie się rozpuszczał. Pamiętaj, żeby co jakiś czas mieszać zawartość kieliszka łyżeczką.
- Wylej ciecz na zakrętkę od słoika (zostaw nierozpuszczone kryształki w kieliszku).
- Napisz na kartce „krystalizacja kwasu cytrynowego”. Połóż kartkę w ciepłym miejscu (np. na parapecie, blisko kaloryfera) i postaw na niej zakrętkę od słoika z mieszaniną.
- Prowadź obserwacje przez około 2 tygodnie – notuj spostrzeżenia w tabeli obserwacji.

Tabela obserwacji

Dzień obserwacji	Opis wyglądu zawartości naczynia	Czy widać kryształki?
pierwszy		☐ tak ☐ nie
czwarty		☐ tak ☐ nie
siódmy		☐ tak ☐ nie
dziesiąty		☐ tak ☐ nie
trzynasty		☐ tak ☐ nie
szesnasty		☐ tak ☐ nie

II. Ozdoby z soli Epsom

Potrzebne materiały: głęboki talerz, 2 łyżki, kolorowe druciki kreatywne, kubek gorącej wody, sól Epsom (inaczej sól gorzka, sól angielska).

Opis czynności:

1. Do głębokiego talerza wlej kubek gorącej wody (około 250–300 ml).
2. Wsyp jedną łyżkę soli Epsom do kubka z gorącą wodą. Dokładnie wymieszaj, aż sól całkowicie się rozpuści (nie będzie jej widać na dnie). Powtarzaj te czynności do momentu, gdy zauważysz, że kolejne porcje już się nie rozpuszczają. Ciepłowości! W 250 ml gorącej wody może rozpuścić się nawet więcej niż 10 łyżek soli Epsom.
3. Uformuj kolorowy drucik kreatywny w kształt np. gwiazdki lub serduszka. Za pomocą łyżki umieść go w mieszaninie soli Epsom i gorącej wody.
4. Napisz na kartce „krystalizacja soli Epsom”. Połóż kartkę w ciepłym miejscu (np. na parapecie, blisko kaloryfera) i postaw na niej talerz.
5. Prowadź obserwacje przez około 2 tygodnie – notuj spostrzeżenia w tabeli obserwacji.

Tabela obserwacji

Dzień obserwacji	Opis wyglądu zawartości naczynia	Czy widać kryształy?	
pierwszy		☐ tak	☐ nie
trzeci		☐ tak	☐ nie
piąty		☐ tak	☐ nie
siódmy		☐ tak	☐ nie
dziewiąty		☐ tak	☐ nie
jedenasty		☐ tak	☐ nie
trzynasty		☐ tak	☐ nie
piętnasty		☐ tak	☐ nie
siedemnasty		☐ tak	☐ nie

Uwagi do wykonania:

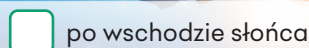
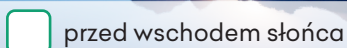
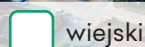
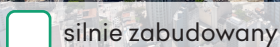
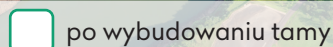
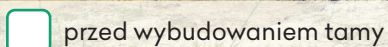
Najlepiej, żeby drucik kreatywny nie był biały, ponieważ podczas eksperymentu może przyjmować rdzawe kolory. Jeśli kryształy soli pojawią się na dnie talerza zamiast na druciku, przelej mieszaninę przez gazę albo filtr do kawy. Następnie ponownie włóż drucik do mieszaniny i zostaw go na kolejny tydzień. Jeśli nie udało ci się kupić soli Epsom, użyj soli kuchennej.

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

1 Przyjrzyj się zdjęciom różnych terenów. Przy każdej parze zdjęć zaznacz jedno przedstawiające obszar, na którym wystąpi większe parowanie wody.

- 2 Przeczytaj fragment opowiadania Marii Terlikowskiej pt. „Przygody kropli wody”. Rozpoznaj, jakie elementy obiegu wody w przyrodzie pojawiają się w tekście. Podkreśl je różnymi kolorami i zapisz te elementy.

[...] Ale co to? Coś się zmienia.
Słońce praży jak w południe,
Kropla kurczy się i chudnie.
Co się stało? Czy to czary?
Kropla już jest smugą pary,
Przyłoczyła się do chmury –
I na ziemię patrzy z góry.

Lecz, niestety, chmura owa
Była czarna i deszczowa.
Z taką chmurą – trudna rada –

Gdzie się zjawi, zaraz pada.
Kropla krzyczy: To szkaradne!
Proszę nie pchać mnie, bo spadnę!

Ja chcę zostać tu, na górze!
Bardzo dobrze mi w tej chmurze!
Ale Chmura warczy: – Fora!
Padaj, Kroplo, kiedy pora!
Padaj, rada czy nierada,
Bo skroplona para pada!
Padać z chmury na kamienie –
To niemiłe doświadczenie.
Ale wlecieć w skalną szparę –
To okropne ponad miarę.

– Jak ja stąd się wydostanę?
Jak na stromą wejść ścianę?
Smutno tutaj i samotnie!
Nigdy stąd się nie ulotnię! [...]

- 3 Wykonaj polecenia z instrukcji *Przekonaj się nr 50* (podręcznik, s. 136). Następnie zaznacz znakiem ✕ prawidłowe obserwacje. Znajdź błędy w zdaniach zapisanych we wnioskach. Zmień błędne fragmenty zdań, tak aby zawierały poprawne informacje.

Obserwacje

- ☐ A. W woreczku ubyło około połowy wody.
- ☐ B. Część wody z dołu woreczka przemieściła się w inne miejsce.
- ☐ C. Widoczne na ściankach krople wody to para wodna.
- ☐ D. Po przyciśnięciu do szyby miejsca, w którym narysowana jest chmura, można zilustrować powstanie opadu atmosferycznego.

Wnioski

1. Model obiegu wody w woreczku strunowym prezentował wszystkie procesy zachodzące podczas krążenia wody w przyrodzie.
2. Na ściankach woreczka pojawiły się kropelki wody, co oznacza, że parująca w woreczku woda uległa topnieniu.

3. Kiedy krople łączą się ze sobą, mogą spowodować powstanie osadu atmosferycznego – w ten sposób woda może powrócić z atmosfery na powierzchnię ziemi lub do oceanu.

4 Ilustracje przedstawiają teren położony nad rzeką przed wycinką drzew i po jej przeprowadzeniu.

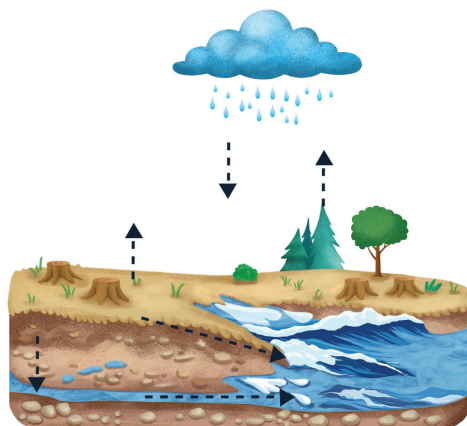
- a) Przy każdej strzałce napisz odpowiednią cyfrę, którą oznaczono określenie z ramki. Cyfry możesz zapisać więcej niż jeden raz.
b) W tabeli podkreśl właściwe określenia dla obu sytuacji.

1 – opad, 2 – parowanie z roślin, 3 – parowanie z gleby,
4 – spływ po powierzchni, 5 – wsiąkanie, 6 – spływ podziemny

Sytuacja nr 1

Sytuacja nr 2

Element obiegu wody	Przed wycinką	Po wycince
parowanie	wysokie / niskie	wysokie / niskie
zatrzymanie wody na roślinach	duże / małe	duże / małe
spływ wody po powierzchni terenu	większy / mniejszy	większy / mniejszy
poziom wody w rzece	stały / mocno się waha	stały / mocno się waha
możliwość wystąpienia powodzi po intensywnych opadach deszczu	wyższa / niższa	wyższa / niższa

- 2** Wykonaj czynności z instrukcji *Przekonaj się nr 51* (podręcznik, s. 139) i uzupełnij tabelę. Zapisz, ile kropeł danej cieczy zmieściło się na monecie. Następnie narysuj, jak wyglądała ciecz tuż przed jej rozlaniem na monetę.

Obserwacje	Woda	Olej roślinny	Płyn do naczyń	Mleko
liczba kropeł				
widok monety z boku				

Podkreśl właściwe wyrazy, tak aby sformułować poprawne **wnioski**.

- Największe napięcie powierzchniowe ma *woda / olej / płyn do naczyń / mleko*, ponieważ tworzy na monecie warstwę o największej grubości. Zaś najmniejsze napięcie powierzchniowe ma *woda / olej / płyn do naczyń / mleko*.
- Im *większa / mniejsza* liczba kropli utrzymujących się na monecie, tym *większe / mniejsze* napięcie powierzchniowe cieczy.
- Ilość cieczy na monecie *zależy / nie zależy* od napięcia powierzchniowego.

notatka linearna

3

Przygotuj płyny do robienia baniek mydlanych i wykonaj polecenia z instrukcji *Przekonaj się nr 52* (podręcznik, s. 139 i 140). Uzupełnij tabelę i odpowiedz na pytania.

Rodzaj baniek	Rozmiar	Kształt	Barwa	Czy łatwo pękają?
klasyczne bańki				
wytrzymałe bańki				

- Jak dodatek cukru pudru wpływa na wytrzymałość baniek mydlanych?

- Który płyn do baniek ma większe, a który mniejsze napięcie powierzchniowe?

---

4 Zbadaj wpływ różnych dodatków na wielkość i trwałość baniek mydlanych. Przygotuj kilka porcji płynu do klasycznych baniek, a następnie dodaj jeden ze składników:

a) pół łyżeczki soli kuchennej lub mąki ziemniaczanej, lub proszku do pieczenia;	b) łyżeczkę kleju biurowego w płynie lub oleju rzepakowego, lub płynu do dezynfekcji rąk.

Możesz zmieniać ilości dodawanych składników. **Nie musisz badać wszystkiego** – skorzystaj z produktów, do których masz dostęp. Efekty swojej pracy przedstaw w formie mapy myśli.

notatka graficzna

5 Na podstawie poprzedniego zadania oraz informacji z podręcznika (s. 141) przygotuj notatkę graficzną. Przedstaw na niej, co pomaga w robieniu baniek mydlanych, a co w tym przeszkadza.

notatka graficzna

- 6** Wykonaj czynności opisane w instrukcji *Przekonaj się nr 53* (podręcznik, s. 141).
Narysuj, jak zachowywał się spinacz przed dodaniem detergentu (np. płynu do naczyń) do wody i po jego dodaniu. Następnie wykonaj polecenie.

Przed dodaniem detergentu

Po dodaniu detergentu

Wybierz poprawne uzupełnienia zdań.

Dodanie detergentów do wody powoduje **A / B** jej napięcia powierzchniowego, co **C / D** mycie rąk, pranie ubrań, zmywanie naczyń lub czyszczenie podłóg. Niskie napięcie powierzchniowe wody **C / D** poruszanie się nartnika po jej powierzchni.

A. zwiększenie	C. utrudnia
B. zmniejszenie	D. ułatwia

- 7** Oceń, jakie są skutki przedostania się detergentów wraz ze ściekami do rzeki lub do zbiornika wodnego (np. jeziora). Zaznacz znakiem **×** wszystkie poprawne zdania.

- ☐ A. Poprawa przejrzystości wody, dzięki czemu światło dociera głębiej.
- ☐ B. Spadek zawartości tlenu w wodzie, co prowadzi do wymierania ryb.
- ☐ C. Nadmierny, nienaturalny rozwój glonów (tzw. zakwit wody).
- ☐ D. Zmiana barwy wody na skutek rozrastania się roślin.
- ☐ E. Zwiększenie ilości pożywienia dla wszystkich zwierząt wodnych.

Podsumowanie działu 3. Zima

Ten arkusz samooceny wypełniasz samodzielnie. Przy każdym punkcie sprawdzasz, co już potrafisz. Każde kryterium sukcesu dotyczy celu, który powinieneś / powinnaś osiągnąć po każdej lekcji. Za każdym razem wybierasz jedną z dwóch odpowiedzi: „tak” albo „jeszcze nie”.

Zanim zaznaczysz odpowiedź, **zatrzymaj się na chwilę i pomyśl**. Spróbuj w głowie wykonać to zadanie albo wyobrazić sobie, że tłumaczysz je kolegom i koleżankom, którzy nie byli na lekcji. Na razie **nie zaglądaj do zeszytu ani do podręcznika** – liczy się to, co już pamiętasz i potrafisz.

To nie jest sprawdzian. Dzięki temu ocenisz, co już umiesz, a nad czym musisz jeszcze popracować.

Jak to zrobić krok po kroku?

1. Przeczytaj kryterium sukcesu.

Przykład: *Opisuję ułożenie drobin w ciałach stałych, cieczach i gazach.*

2. Zastanów się i wpisz znak ✗ w odpowiedniej kolumnie:

a) Jeżeli potrafisz to zrobić – zaznacz „tak”.

b) Jeśli nie wiesz, co to znaczy, albo jeszcze tego nie umiesz – zaznacz „jeszcze nie”. To nic złego! To znak, że musisz jeszcze poćwiczyć albo jeszcze raz przeczytać temat w podręczniku.

Podpowiedź: Jeśli umiesz tylko **część** tematu (np. wiesz, jak ułożone są drobin y w ciałach stałych, ale nie pamiętasz, jak to wygląda w gazach), zaznacz „jeszcze nie”. Następnie **podkreśl** tę część zdania w tabeli, która jest dla ciebie zbyt trudna.

Temat	Kryterium sukcesu		Samoocena	
			tak	jeszcze nie
3.1.	1.	Opisuję ułożenie drobin w ciałach stałych, cieczach i gazach.	☐	☐
	2.	Wyjaśniam, w jaki sposób przy pomocy prostego badania można sprawdzić, czy we wszystkich stanach skupienia łatwo zmienić kształt substancji i czy można je ścisnąć.	☐	☐
	3.	Określam właściwości próbki wody (stan skupienia, barwę, mętność i zapach) na podstawie własnych obserwacji np. w temperaturze pokojowej.	☐	☐
	4.	Tworzę własną notatkę graficzną (sketchnotkę), w której porządkuję zebrane wiadomości.	☐	☐
3.2.	1.	Podaję co najmniej dwa sposoby zwiększania i zmniejszania tarcia w różnych sytuacjach.	☐	☐
	2.	Uzasadniam, w jakich sytuacjach jest nam potrzebne duże lub małe tarcie.	☐	☐

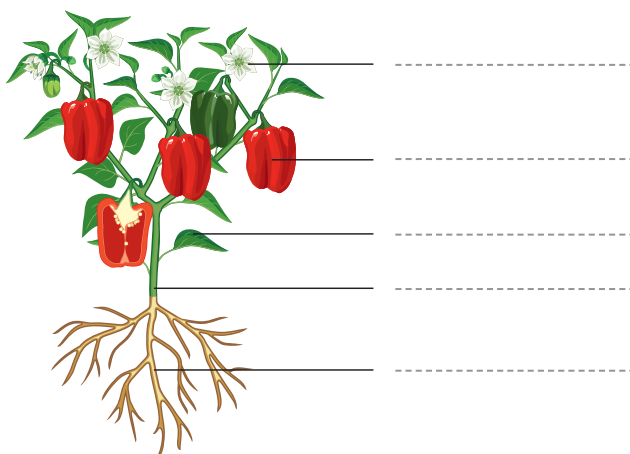

4.1. Jak zbudowane są rośliny?

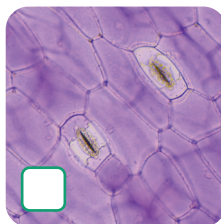
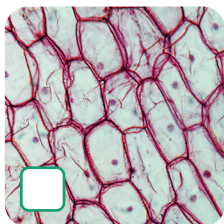
Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Podpisz na schematycznym rysunku rośliny okrytonasiennej elementy jej budowy: *korzeń, łodygę, liść, kwiat i owoc*.

- 2** Zaznacz znakiem ✕ zdjęcia preparatów obserwowanych pod mikroskopem.

3

Założ uprawę wybranej rośliny zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 54* (podręcznik, s. 151). Do końca roku szkolnego prowadź systematyczną obserwację uprawy (np. raz w tygodniu). Notuj obserwacje w tabeli.

Obserwacja wyglądu części nadziemnej

Data obserwacji	Wysokość pędu (cm)	Liście (pąki / w pełni rozwinięte / liczba)	Kwiaty (pąki / w pełni rozwinięte / kolor / liczba płatków)

Opisz zmiany w wyglądzie lub wykonaj rysunek.

Obserwacja końcowa wyglądu korzenia

Data obserwacji	Długość (cm)	Wygląd korzenia (wstaw ✕)	Rysunek
		☐ długi i pojedynczy ☐ gęsta broda	

- 4 Przeprowadź eksperyment zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 55* (podręcznik, s. 152). Pokoloruj liść na czerwono lub niebiesko. W ten sposób zaznaczysz, gdzie dotarł barwnik po 30 minutach i po 60 minutach. Następnie uzupełnij **wnioski** – skreśl niewłaściwe określenia.

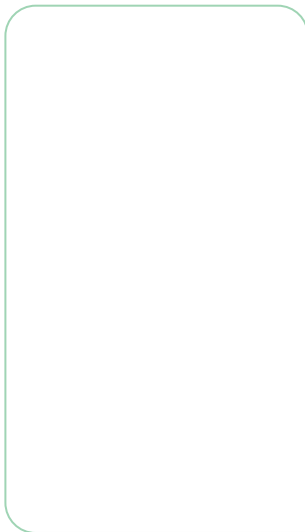
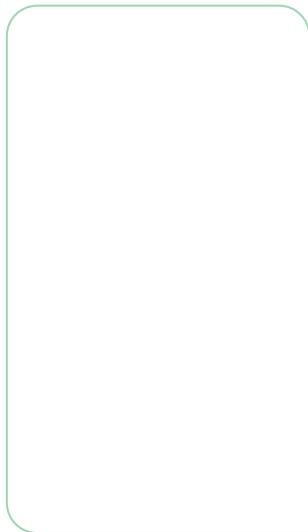
Woda w liściach *jest / nie jest* transportowana i przemieszcza się *od nasady do brzegu blaszki liściowej / od brzegu blaszki liściowej do nasady*.

- 5 Przeprowadź eksperyment zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 56* (podręcznik, s. 153). Wykonaj schematyczny rysunek wędrówki kropli wody od korzenia do woreczka. Skorzystaj z odpowiedzi.

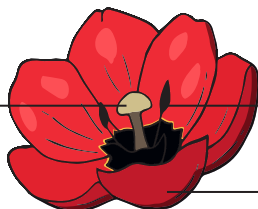
Narysuj, jak kropla wody dostaje się do korzenia.

Narysuj, jak kropla wody przemieszcza się od korzenia do liścia.

Narysuj, jak kropla wody wydostaje się z liścia.

- 6** Przeprowadź obserwację kwiatu tulipana ogrodowego zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 57* (podręcznik, s. 154). Podpisz na rysunku zaobserwowane elementy budowy.

- 7** Jakub chciał przeprowadzić swoją pierwszą obserwację mikroskopową, ale nie wiedział, od czego zacząć. Pomóż mu prawidłowo uporządkować kolejne czynności – wpisz w odpowiednie okienka cyfry od 1 do 7.

- ☐ Powtórz obserwację, używając obiektywu o większym powiększeniu.
- ☐ Połóż ostrożnie preparat na stoliku mikroskopu, tak aby znajdował się dokładnie pod obiektywem.
- ☐ Zbliz oko do okularu (drugie oko dla ułatwienia możesz zamknąć).
- ☐ Za pomocą śrub ustaw stolik mikroskopu na najniższym poziomie.
- ☐ Nad stolikiem ustaw obiektyw o najmniejszym powiększeniu.
- ☐ Obserwuj obraz przez okular, aż zauważysz niewyraźne kształty.
- ☐ Wyreguluj ostrość obrazu, używając śruby mikroskopu.

- 8** Przeprowadź obserwację mikroskopową ziaren pyłku kwiatu tulipana ogrodowego zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 58* (podręcznik, s. 156). Wykonaj schematyczny szkic preparatu i oblicz powiększenie oglądanego obrazu (podręcznik, s. 159).

powiększenie okularu -----	×	powiększenie obiektywu -----	
powiększenie obrazu ----- × ----- = -----			

Zbadaj to! Obserwuj kiełkowanie nasion

Agar (agar-agar) to naturalna substancja pozyskiwana z morskich wodorostów. Działa podobnie jak żelatyna, dlatego jest wykorzystywana do przygotowywania galaretek i żeli. W zimnej wodzie agar tylko pęcznieje. Chcąc go rozpuścić, trzeba podgrzać wodę tak, aby zaczęła wrzeć (około 90–100 °C). Kiedy taka gorąca mieszanina zacznie stygnąć i osiągnie temperaturę około 40–50 °C, zamienia się w galaretkę. Jeśli ponownie podgrzejemy mieszaninę, znów stanie się płynna. Agar otrzymuje się z czerwonych alg morskich. Rosną one w morzu, m.in. u wybrzeży Japonii. Gdy algi zostaną wyłowione z wody, płucze się je w wodzie i suszy na słońcu. Zanim z alg powstanie agar, przechodzą one jeszcze kilka etapów przygotowania.

- 1** Zapoznaj się z informacjami na temat agaru. Przeczytaj instrukcję wysiewu nasion wybranych do eksperymentu. Wykonaj wszystkie czynności, a potem uzupełnij tabelę obserwacji.

Potrzebne materiały: słoik, woda, łyżeczka, czajnik (do zagotowania wody), agar, nasiona do wyboru (np. rzęszuchy, rzodkiewki, słonecznika – te kiełkują najszybciej), opcjonalnie: woda utleniona.

Opis czynności:

1

2

3

1. Poproś osobę dorosłą o zagotowanie wody w czajniku.
2. Wsyp płaską łyżeczkę agaru do słoika.
3. Gdy osoba dorosła zaleje agar wrzątkiem, ty bardzo dokładnie wymieszaj całą zawartość słoika.
4. Opcjonalnie do jeszcze płynnej, ale już chłodniejszej mieszaniny dodaj około 10 kropli wody utlenionej. Dzięki temu prostemu zabiegowi częściowo zapobiegiesz pojawieniu się pleśni.
5. Kiedy mieszanina zamieni się w galaretkę, posyp jej powierzchnię nasionami. Nie przykrywaj nimi całej galaretki. Kilka nasion możesz delikatnie wcisnąć trzonkiem łyżeczki na głębokość około 1 cm.
6. Postaw słoik na parapecie, w słonecznym miejscu. Nie podlewaj galaretki. Prowadź obserwacje przez maksimum 6 dni. Zapisz i narysuj swoje spostrzeżenia.

4

5

6

Tabela obserwacji

Dzień obserwacji	Opis wyglądu zawartości naczynia	Schematyczny rysunek
pierwszy		
drugi		
trzeci		
czwarty		
piąty		
szósty		

4.2. Dlaczego nie wszystkie kwiaty są kolorowe?

Najważniejsze notatki z tematu

A full page of blank graph paper with a uniform grid of small squares. The grid consists of 20 columns and 20 rows, totaling 400 squares. The lines are thin and gray, set against a white background. There are no margins or additional markings on the page.

1 Podkreśl cechy kwiatów roślin owadopylnych. Obejrzyj zdjęcia i zaznacz znakiem ✕ te, które przedstawiają kwiaty roślin owadopylnych.

barwne kwiaty

produkcja słodkiego nektaru

długie pręciki

bez zapachu

ładny zapach

babka lancetowata

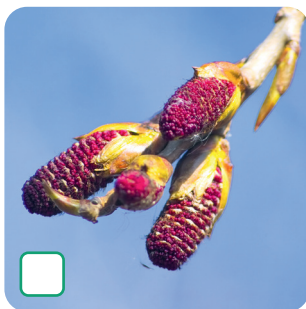
rumianek pospolity

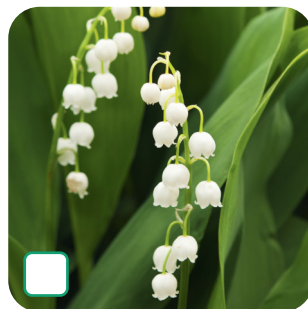
wiesiołek dwuletni

fioltek leśny

topola czarna

konwalia majowa

- 2 Przeprowadź eksperyment zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 59* (podręcznik, s. 162). Następnie wykonaj polecenia.

a) Uzupełnij **obserwacje**. Zaznacz znakiem **X** odpowiedzi na pytania.

Obserwacje	Mąka	Kawa mielona z wodą
Czy powietrze z pipety przeniosło badaną próbkę na kartkę?	☐ tak ☐ nie	☐ tak ☐ nie
Czy za pomocą pędzelka udało się przenieść badaną próbkę na kartkę?	☐ tak ☐ nie	☐ tak ☐ nie
Jakie cechy ma badana próbka?	☐ lekka i sucha ☐ lepka i wilgotna	☐ lekka i sucha ☐ lepka i wilgotna

b) Uzupełnij **wnioski**. Zapisz określenia z ramki w odpowiedniej formie gramatycznej.

wiatr   owady zapylające   lekka   lepka   sucha   wilgotna

Pyłek rośliny owadopylnej, podobnie jak kawa, jest .....
i ....., co ułatwia mu przyczepianie się do ciała
..... Pyłek rośliny wiatropylnej,
podobnie jak mąka, jest ..... i .....,
dzięki czemu może być łatwo przenoszony przez .....

- 3 Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Zaznacz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F**, jeśli jest fałszywe.

Z kwiatów krwawnika zielarze przygotowują środki wspomagające trawienie.	☐ P	☐ F
Łodygi traw są puste w środku, nazywane są one źdźbłami.	☐ P	☐ F
Zając i mysz polna to przedstawiciele ssaków łąkowych.	☐ P	☐ F
Mrówka i biedronka należą do owadów – zapylaczy.	☐ P	☐ F
Do obserwacji mrówki wędrującej po źdźbłach trawy użyjemy lupy.	☐ P	☐ F

- 4** Na podstawie obserwacji przeprowadzonej na łące zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 60* (podręcznik, s. 163) oraz informacji zawartych w miniatlasach roślin i zwierząt łąkowych (podręcznik, s. 164–167) uzupełnij tabelę obserwacji.

Zaobserwowane rośliny łąkowe		
Nazwa rośliny	Kolor kwiatu	Rodzaj zapylenia (owadopylna / wiatropylna)
Zaobserwowane zwierzęta łąkowe		
Nazwa zwierzęcia	Przyrząd do obserwacji (jeśli był użyty)	

- 5** Połącz zdjęcia z nazwami roślin (uwaga: niektóre z nich są zbędne).
Skorzystaj z miniatlasu w podręczniku (s. 164 i 165).

mak polny
krwawnik pospolity
chaber bławatek
firletka poszarpana
tymotka łąkowa
jaskier rozłogowy

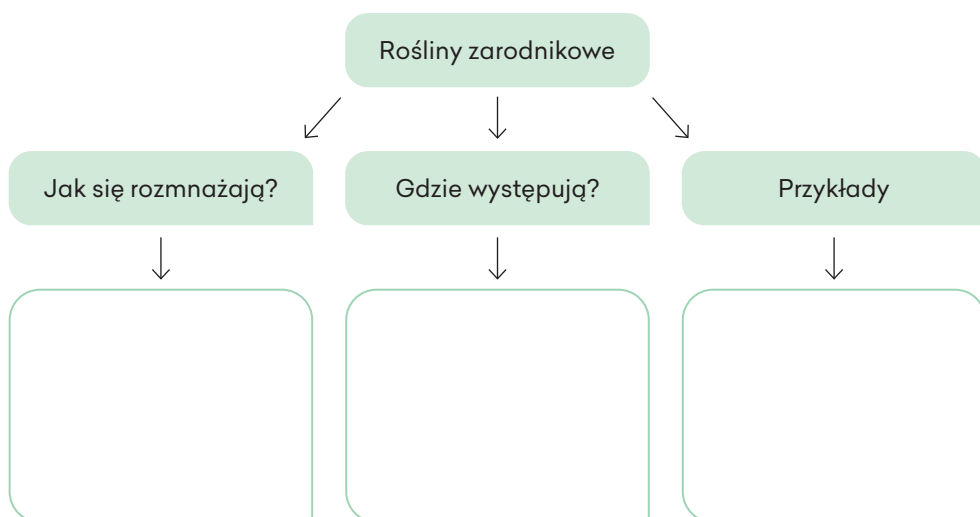

4.3. Rośliny zarodnikowe w najbliższej okolicy

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Uzupełnij notatkę graficzną, tak aby zawierała najważniejsze informacje na temat roślin zarodnikowych.

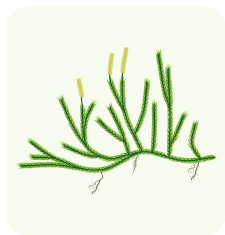

- 2** Na podstawie podanych opisów (1–4) zapisz nazwy odpowiednich grup roślin zarodnikowych.

1. Mają widlasto rozgałęzione pędy i kłosa zarodnikowe na końcach.
2. Rosną w wilgotnych, zacienionych miejscach. Mają chwytники i zarodnie na trzonku.
3. Tworzą pierzaste liście, a zarodnie znajdują się na spodniej stronie liści.
4. Mają dwa rodzaje pędów: wiosenny (z zarodnikami) i letni (zielony).

1. _____ 2. _____
3. _____ 4. _____

- 3 Przyjrzyj się ilustracjom przedstawiającym cztery rośliny zarodnikowe. Rozpoznaj każdą roślinę. Zapisz jej nazwę oraz jedną cechę charakterystyczną, która pozwoliła ją odróżnić od innych.

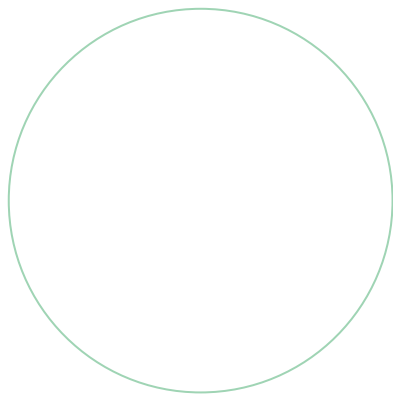
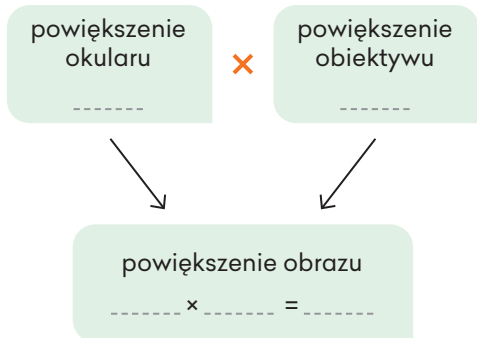
Nazwy roślin:

Cechy charakterystyczne:

- 4 Przeprowadź obserwację mikroskopową preparatu z zarodników zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 61* (podręcznik, s. 177). Narysuj zaobserwowane zarodniki. Oblicz powiększenie oglądanego obrazu. Następnie uzupełnij obserwacje i wnioski.

Obserwacje

- a) Kształt zarodników: -----
- b) Kolor zarodników: -----
- c) Wielkość zarodników: -----

Wniosek

Dlaczego zarodniki są tak małe? Czemu roślina wytwarza ich tak dużo?

5

Przeprowadź w terenie obserwację roślin zarodnikowych zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 62* (podręcznik, s. 178). Odszukaj trzy rośliny zarodnikowe, a następnie uzupełnij tabelę i odpowiedz na pytania.

Cecha rośliny	1	2	3
Grupa rośliny (mech / paproć / skrzyp / widłak)			
Kolor (np. zielony)			
Wysokość (np. niska)			
Miejsce występowania (np. w cieniu)			
Cechy charakterystyczne (np. zarodnie, liście, pędy)			

Obserwacje

1. Która z roślin była najłatwiejsza do rozpoznania? Dlaczego?

-----

2. W jakich miejscach najczęściej rosły rośliny zarodnikowe?

Wnioski

1. Jakie cechy budowy pozwalają zaliczyć roślinę do roślin zarodnikowych?

-----

2. Dlaczego rośliny zarodnikowe rosną w specyficznych miejscach?

-----

6 Przeczytaj tekst o kopalnych roślinach zarodnikowych. Uzupełnij zdania.

Miliony lat temu Ziemię porastały ogromne lasy złożone z paproci, skrzypów i widłaków. Rośliny te były wtedy znacznie większe niż współcześnie – niektóre osiągały rozmiary dzisiejszych drzew. Wysoka zawartość tlenu w powietrzu i ciepły klimat sprzyjały ich szybkiemu wzrostowi. W tych pradawnych lasach żyły dinozaury, a rośliny zarodnikowe tworzyły gęste, wilgotne środowisko. Gdy rośliny te obumierały, ich szczątki gromadziły się w podmokłych miejscach. Z czasem, pod wpływem nacisku kolejnych pokrywających je warstw i braku tlenu, przekształcały się w pokłady węgla kamiennego. Dlatego właśnie dzisiejszy węgiel powstał z dawnych paprotników, skrzypów i widłaków, które rosły setki milionów lat temu.

W czasach, gdy na Ziemi żyły dinozaury, paprocie, skrzypy i widłaki były ..... niż dziś. Szczątki roślin gromadziły się w ..... miejscach. Z obumarłych roślin zarodnikowych powstał .....

- 7** Odszukaj w podręczniku zamieszczoną ikonę. Dowiedz się, co oznacza, a następnie własnymi słowami wyjaśnij jej znaczenie. Wypisz przykłady mchów, paproci i skrzypów wymienionych w miniatrasie roślin zarodnikowych na s. 175 i 176. Do każdej grupy dopisz po jednym dodatkowym przykładzie, którego nie ma w miniatrasie. Znajdź go w innym źródle informacji.

Mchy

Paprocie

Skrzypy

4.4. Poznajemy zwierzęta żyjące w najbliższej okolicy

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

1 Na podstawie zdjęć rozpoznaj, które zwierzęta są kręgowcami, a które – bezkręgowcami. Wpisz przypisane im litery w odpowiednie miejsca w tabeli i wykonaj polecenie.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

Bezkągowce	Kągowce

Zapisz jedną cechę, która pozwoliła ci odróżnić od siebie obie wyżej wymienione grupy zwierząt.

- 2 Uzupełnij notatkę. Wykorzystaj określenia z ramki. Pamiętaj, by zapisać je w odpowiedniej formie gramatycznej.

bezkęgowce przeobrażenie zupełne	kręgowce przeobrażenie niezupełne	kręgosłup	skrzek osłonka

Zwierzęta dzielimy na _____, które nie mają _____, oraz _____, posiadające szkielet wewnętrzny. Jaja płazów są miękkie i galaretowate, np. u żab nazywamy je _____. U motyla występuje _____, ponieważ obserwujemy u niego stadium poczwarki. U pasikonika larwy są podobne do osobnika dorosłego, taki rozwój nazywamy _____. Jaja gadów i ptaków mają twardą lub skórzastą _____, która chroni je przed wysychaniem.

- 3 Uzupełnij tabelę na podstawie obserwacji wykonanej zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 63* (podręcznik, s. 187) i wykonaj polecenie.

Etapy rozwoju	Data pojawienia się tego stadium	Czym ten etap różnił się od poprzedniego etapu?

Uzasadnij, że rozwój muchy to **przeobrażenie zupełne**.

- 4 Przeprowadź eksperyment zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 65* (podręcznik, s. 190). Zapisz swoje obserwacje i wykonaj polecenie.

w wodzie

bez wody

Po 60 minutach:

Po 60 minutach:

Po 24 godzinach:

Po 24 godzinach:

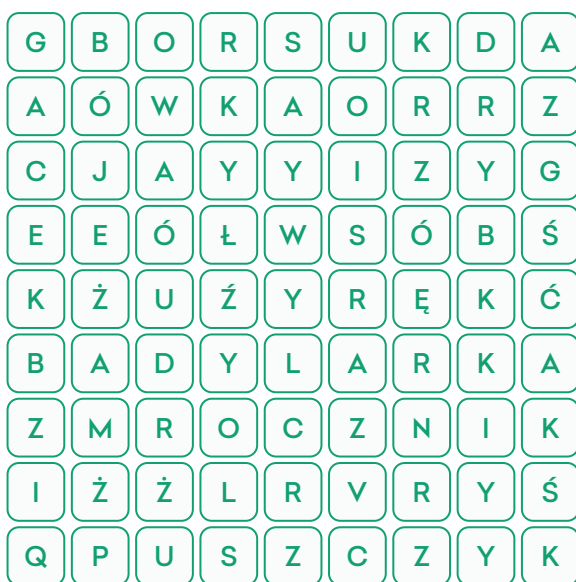
Wyjaśnij, dlaczego jaja płazów nie mają tak twardej skorupki, jak ptasie.

- 5 Odszukaj w diagramie siedem nazw zwierząt, które są aktywne nocą. Wykreśl te nazwy i zapisz je w wyznaczonych miejscach.

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....
6. ....
7. ....

- 6 Obejrzyj historyjkę obrazkową. Następnie przeczytaj podane zdania i zaznacz znakiem ✕ tylko te, które są prawdziwe.

- ☐ A. Wiewiórka ugryzła Kamilę, ponieważ zwierzę się przestraszyło i chciało się bronić.
- ☐ B. Agnieszka ma na ręce kleszcza, którego trzeba usunąć.
- ☐ C. Po ugryzieniu przez dzikie zwierzę nie trzeba nic robić, o ile rana jest bardzo mała.
- ☐ D. Po ugryzieniu przez dzikie zwierzę trzeba umyć ranę i zgłosić się do lekarza, ponieważ istnieje ryzyko zakażenia się wścieklizną.
- ☐ E. Podczas spaceru po lesie napotkane zwierzęta najlepiej obserwować z bezpiecznej odległości.

Podsumowanie działu 4. Wiosna

Ten arkusz samooceny wypełniasz samodzielnie. Przy każdym punkcie sprawdzasz, co już potrafisz. Każde kryterium sukcesu dotyczy celu, który powinieneś / powinnaś osiągnąć po każdej lekcji. Za każdym razem wybierasz jedną z dwóch odpowiedzi: „**tak**” albo „**jeszcze nie**”.

Zanim zaznaczysz odpowiedź, **zatrzymaj się na chwilę i pomyśl**. Spróbuj w głowie wykonać to zadanie albo wyobraź sobie, że tłumaczysz je kolegom i koleżankom, którzy nie byli na lekcji. Na razie **nie zaglądaj do zeszytu ani do podręcznika** – liczy się to, co już pamiętasz i potrafisz.

To nie jest sprawdzian. Dzięki temu ocenisz, co już umiesz, a nad czym musisz jeszcze popracować.

Jak to zrobić krok po kroku?

1. Przeczytaj kryterium sukcesu.

Przykład: *Odróżniam rośliny nagonasienne od roślin okrytonasiennych.*

2. Zastanów się i wpisz znak **✗** w odpowiedniej kolumnie:

a) Jeżeli potrafisz to zrobić – zaznacz „**tak**”.

b) Jeśli nie wiesz, co to znaczy, albo jeszcze tego nie umiesz – zaznacz „**jeszcze nie**”. To nic złego! To znak, że musisz jeszcze poćwiczyć albo jeszcze raz przeczytać temat w podręczniku.

Podpowiedź: Jeśli umiesz tylko **część** tematu (np. wiesz, czym charakteryzują się rośliny nagonasienne, ale masz problem z rozpoznaniem roślin okrytonasiennych), zaznacz „**jeszcze nie**”. Następnie **podkreśl** tę część zdania w tabeli, która jest dla ciebie zbyt trudna.

Temat	Kryterium sukcesu		Samoocena	
			tak	jeszcze nie
4.1.	1.	Rozpoznaję organy rośliny nasiennej: korzeń i pęd (łodygę, liście, kwiaty, owoce i nasiona) oraz elementy budowy kwiatu (okwiat, słupek i pręciki).	☐	☐
	2.	Odróżniam rośliny nagonasienne od roślin okrytonasiennych.	☐	☐
	3.	Przygotowuję preparat mikroskopowy.	☐	☐
	4.	Obserwuję preparat pod mikroskopem i samodzielnie ustawiam wyraźny obraz obserwowanego obiektu.	☐	☐
	5.	Prowadzę regularnie obserwacje samodzielnie założonej uprawy roślin.	☐	☐
4.2.	1.	Decyduję, czy kwiat jest wiatropylny czy owadopylny na podstawie cech jego wyglądu.	☐	☐

Temat	Kryterium sukcesu		Samooocena	
			tak	jeszcze nie
4.2.	2.	Wyjaśniam, dlaczego kwiaty traw nie wabią owadów.	☐	☐
	3.	Omawiam, w jaki sposób rozmnażają się rośliny nasienne.	☐	☐
	4.	Charakteryzuję łąkę jako przykład ekosystemu oraz omawiam jej rolę dla przyrody i człowieka.	☐	☐
	5.	Podaję co najmniej dwa przykłady wpływu człowieka na bioróżnorodność łąki.	☐	☐
4.3.	1.	Wyjaśniam różnice w budowie między roślinami zarodnikowymi a roślinami nasennymi.	☐	☐
	2.	Prowadzę obserwacje wybranych roślin zarodnikowych przy pomocy lupy.	☐	☐
	3.	Rozróżniam dwa sposoby rozmnażania roślin: bezpłciowe (rośliny zarodnikowe) i płciowe (rośliny nasienne).	☐	☐
	4.	Rozpoznaję wybrane gatunki roślin zarodnikowych, korzystając z miniatlasu.	☐	☐
	5.	Rozpoznaję rośliny zarodnikowe i nasienne w terenie.	☐	☐
	6.	Podaję co najmniej dwa przykłady roli roślin zarodnikowych w przyrodzie lub dla człowieka.	☐	☐
4.4.	1.	Stosuję pojęcia flora i fauna.	☐	☐
	2.	Odróżniam kręgowce od bezkręgowców.	☐	☐
	3.	Obserwuję zwierzęta i przyporządkowuję je do odpowiedniej grupy bezkręgowców (owady, pajęczaki, mięczaki, pierścienice) lub kręgowców, korzystając z miniatlasu zwierząt.	☐	☐
	4.	Omawiam, na czym polega jajorodność.	☐	☐
	5.	Wyjaśniam, jak zmienia się wygląd i budowa ciała owadów podczas przeobrażenia zupełnego i przeobrażenia niezupełnego.	☐	☐
	6.	Uzasadniam, dlaczego jaja składane na lądzie różnią się budową i liczebnością od jaj złożonych w wodzie.	☐	☐
	7.	Podaję przykłady zwierząt aktywnych w ciągu dnia i w nocy.	☐	☐
	8.	Unikam sytuacji niebezpiecznych w kontakcie z dzikimi zwierzętami i wiem, jak należy się zachować podczas ich niespodziewanego spotkania.	☐	☐
	9.	Podaję kolejne czynności, które należy wykonać po kontakcie z kleszczem, użądleniu przez osę lub pszczołę, pogryzieniu przez dzikie zwierzę lub ukąszeniu przez żmiję.	☐	☐

Najważniejsze notatki z tematu

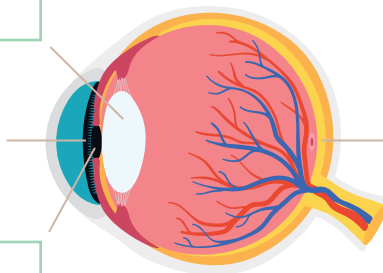
[illegible]

- A

B

D

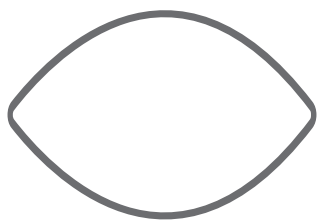
C

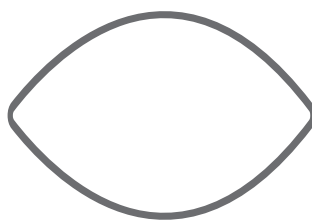
- ☐ Znajduje się na tylnej ścianie oka i odpowiada za powstawanie obrazu, który następnie trafia do mózgu.
- ☐ Przezroczysta, elastyczna część oka, której zadaniem jest skupianie promieni światła tak, aby na siatkówce powstał wyraźny i ostry obraz.
- ☐ Otwór znajdujący się w środku tęczówki, przez który wpada światło. Jego wielkość zmienia się w zależności od oświetlenia, aby chronić oko przed nadmiarem światła.
- ☐ To kolorowa część oka, która reguluje ilość światła wpadającego do wnętrza oka, zężając lub rozszerzając źrenicę.

- 2 Przeprowadź obserwację zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 66* (podręcznik, s. 204). Narysuj odpowiedniej wielkości źrenicę oka oświetlonego i źrenicę oka nieoświetlonego. Następnie skreśl niewłaściwe wyrazy.

Oko oświetlone

Oko nieoświetlone

W ciemności źrenica się *rozszerza* / *zwęża*, ponieważ do oka wpada *mało* / *dużo* światła. W jasnym świetle źrenica jest *zwężona* / *rozszerzona*, aby do oka dostało się *mniej* / *więcej* światła.

- 3 Na rysunkach przedstawiono różne sytuacje. Na ich podstawie zapisz zasady dbania o oczy.

1. ....

.....

2. ....

.....

3. ....

.....

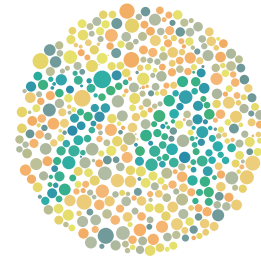
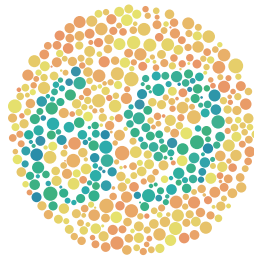
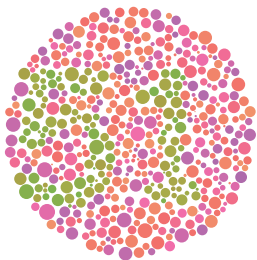
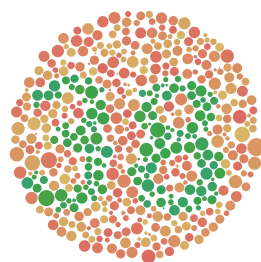
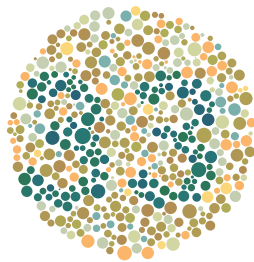
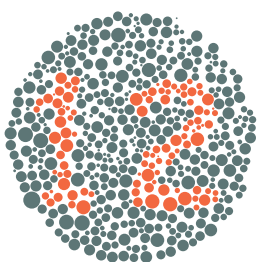
4. ....

.....

4 Przeczytaj tekst o widzeniu barw, a następnie wykonaj polecenia.

Jednym z zaburzeń widzenia barw jest daltonizm. Sprawia on, że niektórzy ludzie widzą kolory trochę inaczej niż większość z nas. Dla takich osób pewne barwy wyglądają bardzo podobnie, na przykład czerwony przypomina zielony, a niebieski – fioletowy. Nie oznacza to wcale, że osoby cierpiące na daltonizm widzą niewyraźnie. Jedyne jeden z „czujników kolorów” znajdujących się w siatkówkach oczu działa u nich niewłaściwie. Daltonizm częściej dotyczy chłopców niż dziewczynek. Można go wykryć za pomocą tablic przedstawiających obrazy złożone z kolorowych kropek. Osoby z daltonizmem widzą na nich inne liczby niż osoby prawidłowo rozróżniające barwy lub nie widzą tych liczb wcale. Mimo że widzą kolory inaczej, świetnie radzą sobie z projektowaniem, ponieważ osoby te często dostrzegają subtelne zmiany kształtów oraz różnice w odcieniach barw.

- a) Odczytaj utworzone z kolorowych kropek liczby i je zapisz. Porównaj swoje wyniki z wynikami kolegów i koleżanek z klasy.

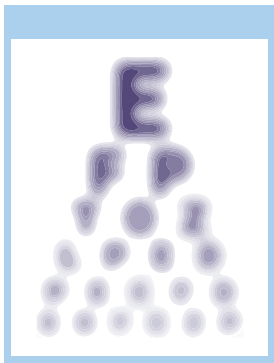

- b) Wyjaśnij, dlaczego tablice z obrazami złożonymi z kolorowych kropek pomagają wykryć daltonizm.

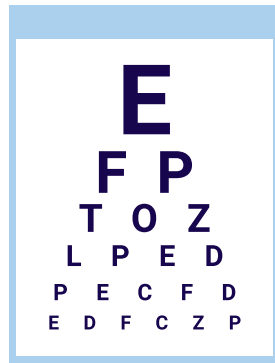
- 5 Przyjrzyj się obrazkom przedstawiającym tablice do badania wzroku. Zaznacz znakiem ✕ poprawne dokończenia zdań.

Tak widzi osoba z wadą wzroku.

Etap badania: odczytywanie liter z odległości.

Tak widzi osoba bez wady wzroku.

- Wada wzroku u osoby badanej, która widzi tak, jak na obrazku po lewej stronie, to
  - ☐ krótkowzroczność – osoba dobrze widzi z bliska, gorzej z daleka.
  - ☐ dalekowzroczność – osoba dobrze widzi z daleka, gorzej z bliska.
- Aby skorygować tę wadę wzroku, należy zastosować
  - ☐ soczewkę wklęsłą.
  - ☐ soczewkę wypukłą.

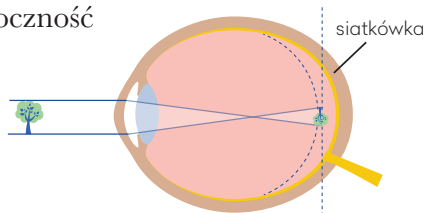
- 6 Zapoznaj się z zamieszczonymi schematami przedstawiającymi powstawanie obrazu przy dwóch wadach wzroku. Zaznacz, której wady dotyczy każdy rysunek. Następnie opisz własnymi słowami, w jaki sposób powstaje obraz.

- ☐ krótkowzroczność   ☐ dalekowzroczność

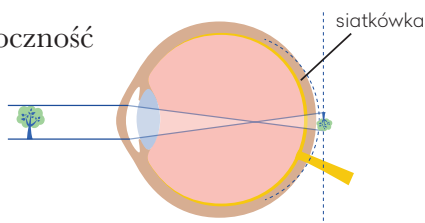

- ☐ krótkowzroczność   ☐ dalekowzroczność

5.2. Bezpieczna droga na wakacje

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

- 1** Przeprowadź badanie zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 68* (podręcznik, s. 210). Następnie wykonaj polecenia.
- ! a) Uzupełnij tabelę **obserwacji**. Narysuj, jak wygląda litera A, gdy obserwujesz ją przez wodne soczewki z bliska oraz z większej odległości. Staraj się na rysunku zachować właściwe ustawienie i proporcje obserwowanego obiektu.

Soczewka	Obserwowany obiekt	Wygląd obiektu z bliska	Obserwowany obiekt	Wygląd obiektu z daleka
nr 1				
nr 2				

- b) Uzupełnij **wnioski**. Zaznacz znakiem **X** właściwe cechy dotyczące obserwowanych obrazów.

Soczewka	Obraz obserwowany z bliska	Obraz obserwowany z daleka
nr 1	☐ prosty	☐ prosty
	☐ odwrócony	☐ odwrócony
	☐ pomniejszony	☐ pomniejszony
	☐ o tej samej wielkości	☐ o tej samej wielkości
	☐ powiększony	☐ powiększony
nr 2	☐ prosty	☐ prosty
	☐ odwrócony	☐ odwrócony
	☐ pomniejszony	☐ pomniejszony
	☐ o tej samej wielkości	☐ o tej samej wielkości
	☐ powiększony	☐ powiększony

- c) Skorzystaj z informacji w podręczniku (s. 211), by uzupełnić zdania.

- Soczewka nr 1 to soczewka ..... –
dzięki niej powstają różne typy obrazów, w zależności od jej odległości od oglądanego obiektu.
- Soczewka nr 2 to soczewka ..... –
dokonując obserwacji z jej użyciem, zawsze zobaczymy ten sam typ obrazu, niezależnie od jej odległości od oglądanych obiektów.

- 2** Oceń, czy podane zdania są prawdziwe, czy fałszywe. Zaznacz **P**, jeśli zdanie jest prawdziwe, albo **F**, jeśli jest fałszywe.

W lusterku wstecznym w samochodzie obraz ma dokładnie taki sam rozmiar jak obiekt w rzeczywistości.	☐ P	☐ F
Samochodowe lusterka boczne są wypukłe, co pozwala kierowcy widzieć szerszy obszar wokół pojazdu.	☐ P	☐ F
Martwe pole to obszar wokół samochodu, który jest doskonale widoczny we wszystkich typach lusterek.	☐ P	☐ F
Lustra wypukłe reflektorów samochodowych rozpraszają światło, ułatwiając kierowcy zauważenie osób znajdujących się na poboczu.	☐ P	☐ F

- 3** Wykonaj czynności opisane w instrukcji *Przekonaj się nr 69* (podręcznik, s. 214).
 Uzupełnij tabelę. Wpisz znak **X** przy właściwych cechach obserwowanych obrazów. Następnie wykonaj polecenia.

Lustro	Obraz obserwowany z bliska	Obraz obserwowany z daleka
nr 1	☐ prosty ☐ odwrócony ☐ pomniejszony ☐ o tej samej wielkości ☐ powiększony	☐ prosty ☐ odwrócony ☐ pomniejszony ☐ o tej samej wielkości ☐ powiększony
nr 2	☐ prosty ☐ odwrócony ☐ pomniejszony ☐ o tej samej wielkości ☐ powiększony	☐ prosty ☐ odwrócony ☐ pomniejszony ☐ o tej samej wielkości ☐ powiększony
nr 3	☐ prosty ☐ odwrócony ☐ pomniejszony ☐ o tej samej wielkości ☐ powiększony	☐ prosty ☐ odwrócony ☐ pomniejszony ☐ o tej samej wielkości ☐ powiększony

a) Napisz, jak zachowuje się światło po odbiciu od każdego z luster.

---

b) Uzupełnij zdania. Użyj liczb i wyrazów z ramki.

1

2

3

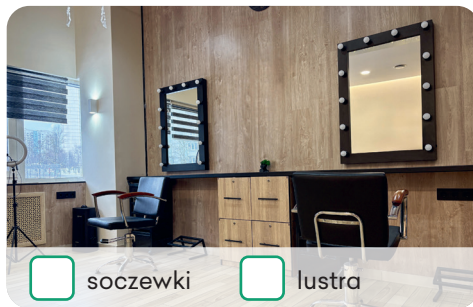
płaskie

wklęsłe

wypukłe

1. Lustro nr ..... jest ..... – zawsze zobaczymy w nim obraz prosty i o takich samych rozmiarach jak przedmiot.
2. Lustro nr ..... jest ..... – ustawienie go blisko obiektu sprawia, że widać w nim obraz prosty i powiększony, a po jego oddaleniu obraz jest odwrócony i pomniejszony.
3. Lustro nr ..... jest ..... – zawsze zobaczymy w nim obraz prosty i pomniejszony.

4 Przyjrzyj się zdjęciom i zaznacz znakiem ✕, czy dany przedmiot wykorzystuje soczewki, czy lustra. Pamiętaj, że w niektórych z ukazanych przedmiotów można zastosować oba elementy optyczne.

Zbadaj to! Stwórz kalejdoskop

Kalejdoskop to proste urządzenie, które pozwala obserwować zmieniające się wzory. W jego wnętrzu znajdują się lustra ustawione w odpowiedni, ustalony i przemyślany sposób. Odbijają one obraz drobnych, kolorowych elementów, takich jak koraliki czy kawałki folii. Gdy obracamy kalejdoskop, elementy te przesuwają się, a w wizjerze pojawiają się nowe, barwne i złożone wzory. Dzięki wielokrotnym odbiciom przy każdym obrocie tworzy się zupełnie inny obraz.

1

Wyszukaj w internecie film lub instrukcję krok po kroku dotyczącą wykonania dowolnego kalejdoskopu. Zapoznaj się z materiałami niezbędnymi do jego stworzenia, wypisz je, a następnie wykonaj z dużą starannością kalejdoskop zgodnie z wybraną instrukcją.

Przykładowe materiały:

Gdzie znaleziono film / instrukcję krok po kroku (źródło):

2

Wykonaj następujące czynności:

- delikatnie potrząśnij kalejdoskopem i opisz, co w nim widzisz;
- poproś wybraną osobę, aby narysowała ten wzór w tabeli, a ty obok narysuj to, co naprawdę widać w kalejdoskopie;
- ostrożnie przekaz kalejdoskop drugiej osobie i porównajcie oba rysunki.

Rysunek sporządzony na podstawie opisu słownego	Rysunek sporządzony przez obserwatora

5.3. Jak zadbać o bezpieczeństwo w czasie wakacji?

Najważniejsze notatki z tematu

[illegible]

1 Tymek ma problemy z zasypianiem. Często długo nie może usnąć, a rano czuje się zmęczony. Przyjrzyj się zamieszczonym rysunkom przedstawiającym różne sytuacje. Na ich podstawie zaproponuj trzy zasady zdrowego rytmu dobowego. Zapisz je w formie krótkich zdań.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

2 Podkreśl odpowiednie określenia, tak aby zdania dotyczące uzależnień były prawdziwe.

1. Nadmiar wolnego czasu i chwile nudy mogą *zmniejszać* / *zwiększać* ryzyko uzależnień.
2. Dym tytoniowy *jest szkodliwy* / *nie jest szkodliwy* dla osób znajdujących się w pobliżu osoby palącej.
3. Uzależnienia od gier i mediów społecznościowych *prowadzą* / *nie prowadzą* do trudności z koncentracją.
4. Uzależnienie od spożywania cukru *może* / *nie może* prowadzić do nadwagi.

3 Znajdź i wykreśl osiem wyrazów związanych z uzależnieniem. Następnie wpisz je w odpowiednie miejsca w tabeli.

Uzależnienia od substancji	Uzależniania od zachowań

- 4 Przeprowadź eksperyment zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 70* (podręcznik, s. 220 i 221). Wykonaj polecenia.

a) Uzupełnij tabelę.

Wariant badania	Liczba zapamiętanych liter (od 0 do 9)
cisza i skupienie	
hałas	

b) Porównaj swój wynik z resztą klasy i odpowiedz na pytania.

1. Jak hałas i włączony smartfon wpływają na koncentrację?

-----

2. Czy zapamiętaliście tyle samo liter? Z czego to wynika?

-----

3. Jak częste używanie smartfona wpływa na koncentrację?

- 5 Przeprowadź eksperyment zgodnie z instrukcją *Przekonaj się nr 71* (podręcznik, s. 223). Wykonaj polecenia i odpowiedz na pytanie.

a) Uzupełnij tabelę **obserwacji**. Zaznacz znakiem ✕ prawidłowy wygląd jajka.

Próba	Wygląd jajka
jajko w „kasku” 	☐ Skorupka jest cała. ☐ Skorupka jest popękana w jednym miejscu. ☐ Skorupka jest popękana w kilku miejscach.
jajko bez „kasku” 	☐ Skorupka jest cała. ☐ Skorupka jest popękana w jednym miejscu. ☐ Skorupka jest popękana w kilku miejscach.

- b) Skorzystaj z pytań pomocniczych zamieszczonych w podręczniku, by zapisać **wniosek** z przeprowadzonego eksperymentu.

- c) Czy jajko zamknięte w pudełku wyglądałoby tak samo, gdybyśmy upuścili je z wysokości 2 metrów? ☐ Tak ☐ Nie

- d) Wyjaśnij, kiedy kask rowerowy nie zapewni wystarczającej ochrony.

- 6** Przeczytaj tekst. Podkreśl na **zielono** opisy zachowań, które są bezpieczne i warte naśladowania, a na **czerwono** – opisy zachowań, które są ryzykowne i mogą być niebezpieczne.

Pani Dominika wybrała się ze swoimi synami – Rysiem, Tymkiem i Gustawem – nad jezioro. Zaraz po rozłożeniu koca mama przypomniała chłopcom, by nasmarowali ciała kremem z filtrem UV. Rysio nie mógł wytrzymać, bo bardzo był ciekawy, jak wygląda woda. Pobiegł sam na pomost. Chciał skoczyć do jeziora, nie czekając na mamę. Pani Dominika natychmiast go zawołała. Wiedziała, że dzieci mogą wchodzić do wody tylko pod opieką dorosłych. Kiedy cała czwórka postanowiła popływać rowerem wodnym, mama dopilnowała, aby Rysio, Tymek i Gustaw mieli zaapięte kapoki. Po chwili Gustaw zauważył kolorową piłkę poruszającą się na wodzie. Nagle wstał, wychylił się mocno i chciał po nią sięgnąć. Na szczęście mama w ostatniej chwili złapała go za rękę. Po powrocie na plażę Tymek poczuł pragnienie, więc wyjął z torby butelkę wody, a na głowę założył czapkę z daszkiem. W tym czasie Gustaw i Rysio zaczęli biegać boso po trawie. Gustaw nadepnął na ostry kamień i skaleczył się w stopę. Mama wyjęła z torby podręczną apteczkę, zdezynfekowała ranę i przykleiła synowi kolorowy plaster. Na koniec dnia pani Dominika powiedziała, że nie można się już kąpać, ponieważ ratownik właśnie wywiesił czerwoną flagę.

Podsumowanie działu 5. Lato

Ten arkusz samooceny wypełniasz samodzielnie. Przy każdym punkcie sprawdzasz, co już potrafisz. Każde kryterium sukcesu dotyczy celu, który powinieneś / powinnaś osiągnąć po każdej lekcji. Za każdym razem wybierasz jedną z dwóch odpowiedzi: „tak” albo „jeszcze nie”.

Zanim zaznaczysz odpowiedź, **zatrzymaj się na chwilę i pomyśl**. Spróbuj w głowie wykonać to zadanie albo wyobrazić sobie, że tłumaczysz je kolegom i koleżankom, którzy nie byli na lekcji. Na razie **nie zaglądaj do zeszytu ani do podręcznika** – liczy się to, co już pamiętasz i potrafisz.

To nie jest sprawdzian. Dzięki temu ocenisz, co już umiesz, a nad czym musisz jeszcze popracować.

Jak to zrobić krok po kroku?

1. Przeczytaj kryterium sukcesu.

Przykład: *Prezentuję zasady dbania o wzrok i stosuję je na co dzień.*

2. Zastanów się i wpisz znak **×** w odpowiedniej kolumnie:

a) Jeżeli potrafisz to zrobić – zaznacz „tak”.

b) Jeśli nie wiesz, co to znaczy, albo jeszcze tego nie umiesz – zaznacz „jeszcze nie”. To nic złego! To znak, że musisz jeszcze poćwiczyć albo jeszcze raz przeczytać temat w podręczniku.

Podpowiedź: Jeśli umiesz tylko **część** tematu (np. potrafisz bezbłędnie wymienić zasady dbania o wzrok, ale zdarza ci się zapominać o ich stosowaniu na co dzień), zaznacz „jeszcze nie”. Następnie **podkreśl** tę część zdania w tabeli, która jest dla ciebie zbyt trudna.

Temat	Kryterium sukcesu		Samoocena	
			tak	jeszcze nie
5.1.	1.	Omawiam, jaką rolę w powstawaniu obrazu pełnią źrenica, soczewka i siatkówka.	☐	☐
	2.	Wyjaśniam, w jaki sposób okulary i soczewki kontaktowe poprawiają ostrość widzenia.	☐	☐
	3.	Prezentuję zasady dbania o wzrok i stosuję je na co dzień.	☐	☐
	4.	Uzasadniam, dlaczego noszenie okularów przeciwsłonecznych jest szczególnie ważne latem.	☐	☐
5.2.	1.	Wyjaśniam, czym różnią się soczewki skupiające od soczewek rozpraszających.	☐	☐
	2.	Tworzę prosty model soczewek z blistra po lekach i przeprowadzam obserwacje obrazu z ich pomocą.	☐	☐

Terlikowska M., *Przygody kropli wody*, Wydawnictwo MUZA S.A., Warszawa 2015.

Autorki i autorzy ilustracji

Gemini (widok monety z boku, s. 75); **Marcin Kot** (mapy Polski z liczbą dni upalnych, s. 73 – na podstawie danych z Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej – Państwowego Instytutu Badawczego, mapy autorstwa Piotra Djakowa); dalekowzroczność i krótkowzroczność, s. 102; **Oficina Wydawnicza Pegaz / Rafał Kulig** (grot i chorągiewka strzałki, s. 30); **Natalia Sienkiewicz** (budowa paproci, s. 90); **Tomasz Suszczyński / Gemini** (mapy pogody z miastami i ikonami pogodowymi, s. 26; słomka plastikowa ze szpilką obok linijki, s. 30; drogi wnikania drobnoustrojów do organizmu, s. 38; strzykawka z wyciągniętym tłoczkiem, s. 44; smog w kotlinie, krajobraz miejski, krajobraz wiejski, s. 46; przyrząd do badania czystości powietrza, s. 47; pobieranie próbek śniegu, s. 57; pobieranie próbek wody z kranu, s. 57; pobieranie próbek wody z kałuży, s. 57; schemat stanów skupienia wody, s. 64; ilustracje do rebusów, s. 67; kiełkowanie nasion na agarze, s. 84; słoik, s. 85; rysunki związane z dbaniem o oczy, s. 100; badanie wzroku, s. 102; rysunki związane ze snem, s. 108; jajka umieszczone nad stolikiem, s. 110); **Anna Wojciechowska** (szklanki z wodą, solą, mąką, s. 22; tworzenie odcisku w cieście solnym, s. 23; przyrządy pomiarowe wybranych składników pogody, s. 27; butelka z trzema otworami, s. 28; balonik z wypuszczanym powietrzem, s. 29; góry ze strzałkami przy zboczach, s. 29; wiatromierz i jego części składowe, s. 31; budowa grzyba, s. 32; szklanka z wodą i latarka, s. 40; słoiki, s. 51; krystalizacja kwasu cytrynowego, s. 68; wykonanie ozdób z soli Epsom, s. 69; obieg wody w przyrodzie, s. 72; komiks z wiewiórką, s. 96).

Wykaz dysponentów praw autorskich do obrazów i zdjęć zamieszczonych w publikacji

Marcin Kot: mapa okolic Poznania z pomiarami zanieczyszczeń powietrza pyłami, mapa Polski z zanieczyszczeniami powietrza pyłami (s. 49) – na podstawie ESA NASK; **Grzegorz Kozłowski:** gleba płowa, czarnoziem, gleba brunatna, gleba bielnicowa (s. 16); **NASK:** mapa Polski, mapa okolic Poznania, logo ESA NASK (s. 49); **Shutterstock:** Sergio Rojo (lornetka, okładka); Pixel-Shot (kompas, okładka); Alex Staroseltsev (biedronka, okładka); Valentina Razumova (nasiona klonu, okładka); Nella (zielona roślina, okładka); gomolach (mikroskop, okładka); Natalya Chumak (liść pod biedronką, okładka); suriya yapin (lupa, okładka); amedeoemaja (konewka, okładka); Irina Gutryak (lupa, s. 7); nentalmind (mapa, okładka); Irina Gutryak (lupa, s. 7); domnitsky (liść brzozy, s. 9); Manfred Ruckszio (liść lipy, s. 9); zcebeci (liść surmii, s. 9); vvoe (liść topoli, s. 9); liść klonu zwyczajnego, s. 10); anmbph (liść dębu, s. 10); Georgy Markov (gałązka z igłami sosny, s. 10); givaga (liść kasztanowca, s. 10); Ihor Hvozdetyskiy (gałązka z igłami modrzewia, s. 10); Manfred Ruckszio (liść lipy, s. 10); giedre vaitekune (głina, s. 12); JosefePhotography (torf, s. 12); Montree Nanta (bazalt, gnejs, granit, piaskowiec, s. 12); optimarc (wapień, s. 12); P A (węgiel brunatny, s. 12); Pixel-Shot (kupa piasku, s. 12); stocker4u2024 (kupa żwiru, s. 12); SUPIDA KHEMAWAN (węgiel kamienny, s. 12); yang1498 (less, s. 12); Anton Starikov (słoik, s. 16); Cira123 (chłopiec słuchający muzyki, s. 19); Dudaeva (chłopiec jedzący loda, s. 19); MNStudio (dziewczynka wchodząca kwiaty, s. 19); Robert Kneschke (dziewczynka przytulona do psa, s. 19); Andrey Korshenkov (zakrzywione linie – złudzenie optyczne, s. 22); Gartland (linie proste – złudzenie optyczne, s. 22); GoStone (rysunek słonia – złudzenie optyczne, s. 22); luma_art (rysunek kielicha – złudzenie optyczne, s. 22); Zaporizhzhia vector (rysunek kół – złudzenie optyczne, rysunek stołów – złudzenie optyczne, s. 22); alice-photo (skamieniałość – roślina, s. 22); dimdiz (skamieniałość – amonit, s. 22); BEI97 (skamieniałość – trylobit, s. 22); ChiccoDodiFC (wiatrowskaz, s. 30); Ninevija (kanie, s. 33); Oleksandr Berh (pleśniejąca pomarańcza, s. 34); Nataly Studio (ser gorgonzola, s. 34); New Africa (drożdże, s. 34); ryśowanie kredkami, s. 59; szklanka wody, s. 77; liść kapusty pekińskiej, s. 82; mężczyzna w okularach, s. 106); ZCOOL HelloRF (pieczarki na tacy, s. 34); Viktorija Reuta (piktogramy, s. 35); Davizro Photography (płyn do mycia naczyń, s. 35); George Rudy (używanie dezodorantu, s. 35); HenadziPechan (środek do czyszczenia toalet, s. 35); MockupMonster (szklanka, s. 37); Andrey Zhernovoy (podawanie narkozy na sali operacyjnej, s. 44); Suwan-Studio (gaszenie pożaru dwutlenkiem węgla, s. 44); thanongsak kongtong (para nurków blisko powierzchni, s. 44); Vershinin89 (czyszczenie ramy okiennej, s. 46); vimpro (brudne okno, s. 46); Oleg Opryshko (brudna framuga okna, s. 46); Miodrag Zlatarov (modraszka przy kuli tłuszczowej, s. 51); Nitr (modraszka przy karmniku, s. 51); Dimon78 (bóbr, s. 52); Dmytry Ganzheev (salamandra, s. 52); Happy Vector (niedźwiedź, s. 52); Ivan Gorgulenko (sarna, s. 52); Bored Photography (plastikowy klocek, s. 56); Marek Tr (szklanka z wodą, s. 56); Moni 8005 (balonik z gazem, s. 56); Elnur (przesuwanie mebla, s. 59); emirhankaramuk (samochód z podniesioną maską, s. 59); FamVeld (rodzina w aquaparku, s. 59); Volodymyr TVERDOKHLIB (dziewczynka jadąca na rowerze, s. 59); zhukovvld (dziecko wspinające się na skały, s. 59); FARID EDWAR (stopery, s. 61); Cristian Zamfir (mycie powierzchni – maszyna, s. 62); Sorapop Udomsri (przeprowadzka, s. 62); SURAKIT SAWANGCHIT (smarowanie łożyska smarem, s. 62); ashok india (rękawiczka, s. 63); grey_and (butelka wody, s. 63); klyaksun (balonik z helem, s. 63); Drzbedel

(rysunek trawy, s. 65); Klein Creion (rysunek parasola z deszczem, s. 65); Mark Brandon (kryształ soli, s. 68); Galyna Andrushko (przed wschodem słońca w górach, wschód słońca w górach, s. 70); Jose Luis Stephens (tama z lotu ptaka, s. 70); Juan Roballo (łódź nad rzeką, s. 70); Lazy_Bear (wieś z lotu ptaka, s. 70); rafaelnlns (wieżowce w dużym mieście, s. 70); ournature_is_amazing (nartnik, s. 74); Me dia (szklanka, s. 77); Kazakova Maryia (narysowana papryka, s. 80); Bubbers BB (zbliżenie na krople wody na liściu, s. 80); Claudio Divizia (komórki skórki cebuli spod mikroskopu, s. 80); kudla (pręciki kwiatu w powiększeniu, s. 80); S.Toey (liść reo meksykańskiego pod mikroskopem, s. 80); Yevheniia Medova (rysunek budowy kwiatu, s. 83); mujijoa79 (algi morskie, s. 84); ArgenLant (kwiatostan babki, s. 86); FotoTravel (kwiatostan wiesiołka, s. 86); NERYXCOM (kwiatostan fiołka, s. 86); oksana2010 (kwiatostan konwalii, s. 86); Ole Schoener (kwiatostan topoli, s. 86); Serg64 (kwiatostan rumianku, s. 86); LifeCollectionPhotography (kwiatostan krwawnika, s. 88); Orest lyzhechka (kwiatostan tymotki, s. 88); Walter Erhardt (kwiatostan chabry, s. 88); Wirestock Creators (kwiatostan firletki, s. 88); Arif_Vector (rysunek skrzypu, s. 90); Kazakova Maryia (rysunek widłaka, rysunek mchu, s. 90); Alex Staroseltsev (biedronka, s. 93); Eric Isselee (krzyżak, gęś, s. 93); feathercollector (rusałka pawik, s. 93); jamesteohart (kapibara, s. 93); Multishooter (żaba, s. 93); Picture Partners (dżdżownica, s. 93); sweet marshmallow (winniczek, s. 93); valzan (płóć, s. 93); xpixel (muchy, s. 93); ADES-VECTOR (rysunek skrzeku, s. 95); Becris (budowa oka – rysunek, s. 99); Lukman Haryanto (kształt oka, s. 100); BigBigbb1 (koła do sprawdzania rozróżniania barw – rysunek, s. 101); Fagreia (tablica do sprawdzania ostrości wzroku – rysunek, s. 102); Bits And Splits (lustro drogowe, s. 106); marishkaSm (salon fryzjerski z lustrami, s. 106); Studio Romantic (obserwacje przez mikroskop, s. 106); True Touch Lifestyle (obserwacje prowadzone przez teleskop, s. 106); Witanto Gallery (ustawianie lusterka wewnętrznego w samochodzie, s. 106); kudrashka-a (dzieciocy kalejdoskop, s. 107).

Podczas tworzenia publikacji wykorzystano narzędzia wspierane przez sztuczną inteligencję.

Grupa MAC S.A.
ul. Witosa 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

ISBN 978-83-8227-968-9

indeks 884536